

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Bakalářská práce

2023

Lucie Špetová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

**Bezdětné děti: dobrovolná bezdětnost u mladé
generace – rozhlasový dokument**

Praktická bakalářská práce

Autorka práce: Lucie Špetová

Studijní program: Komunikační studia

Vedoucí práce: doc. PhDr. Alice Němcová Tejkalová, Ph.D.

Rok obhajoby: 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 3.5. 2023

Lucie Špetová

Bibliografický záznam

ŠPETOVÁ, Lucie. *Bezdětné děti: dobrovolná bezdětnost u mladé generace – rozhlasový dokument*. Praha, 2023. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky. Vedoucí práce Alice Němcová Tejkalová.

Rozsah práce: 60 879 znaků

Abstrakt

Ve své bakalářské práci, jejíž hlavní částí je 37minutový rozhlasový dokument, se zabývám fenoménem dobrovolné bezdětnosti u mladé generace. Rozhlasový dokument přibližuje čtyři konkrétní příběhy mladých lidí ve věkovém rozmezí 23 až 30 let, kteří se rozhodli dobrovolně nemít děti. Výpovědi dvou mužů a dvou žen jsou doplněny o poznatky odborníků na dané téma, a to z oblasti psychologie, sociologie a ekonomie. Praktická práce je zároveň doplněna teoretickým podkladem, ve kterém představím fenomén dobrovolné bezdětnosti, jeho historii, nejčastěji uváděné důvody dobrovolné bezdětnosti a problematiku s ní spojenou. Informace čerpám z odborné literatury a dalších veřejně dostupných pramenů, ale také z rozhovorů s odborníky, které vznikly výhradně pro účely této bakalářské práce.

Abstract

This thesis, complemented with a 37-minute-long radio documentary, deals with the phenomenon of voluntary childlessness within the young generation. The radio documentary presents the lives of four young people in the age range from 20 to 30 who have decided to remain childless. Personal testimonies of two men and two women are accompanied with the explanation of experts on this given topic from the psychological, sociological, and economical point of view. The practical part is supported by this theoretical work which briefly introduces the phenomenon of voluntary childlessness, its history, the most common reasons leading to this decision and problematic aspects connected with it. As sources, I use expert literature and other open sources as well as the information I have received from the interviews from experts made exclusively for this bachelor thesis.

Klíčová slova

Dobrovolná bezdětnost, druhý demografický přechod, důvody pro dobrovolnou bezdětnost, psychologický aspekt, sociologický aspekt, ekonomický aspekt, rozhlasový dokument.

Keywords

Voluntary childlessness, second demographic transition, reasons for voluntary childlessness, psychological aspect, sociological aspect, economical aspect, radio documentary.

Title/název práce

Childless children: voluntary childlessness within young generation - radio documentary.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí doc. PhDr. Alici Němcové Tejkalové, Ph.D., za její cenné rady, pochopení, ochotu, laskavý přístup, vstřícnost a důvěru. Dále bych také ráda poděkovala mé rodině a přátelům za podporu během celého studia i tvorby této práce. Děkuji také všem třem odborníkům za jejich čas a ochotu sdílet se mnou své znalosti. V neposlední řadě ale děkuji všem čtyřem dobrovolně bezdětným, se kterými jsem se setkala. Velmi si vážím jejich otevřenosti a ochoty sdílet se mnou své příjemné i nepříjemné pocity, zážitky a názory. Bez nich by tato práce nikdy nemohla vzniknout.

Obsah

ÚVOD.....	9
1 DOBROVOLNÁ BEZDĚTNOST	10
1.1 ZÁKLADNÍ PŘEDSTAVENÍ FENOMÉNU	10
1.2 DOBROVOLNÁ STERILIZACE	13
1.3 HISTORIE DOBROVOLNÉ BEZDĚTNOSTI.....	14
2 PROBLÉMY SPOJENÉ S FENOMÉNEM DOBROVOLNÉ BEZDĚTNOSTI.....	20
2.1 PSYCHOLOGICKÝ ASPEKT.....	20
2.2 SOCIOLOGICKÝ ASPEKT.....	22
2.3 EKONOMICKÝ ASPEKT	24
3 NEJČASTĚJŠÍ DŮVODY PRO DOBROVOLNOU BEZDĚTNOST	27
4 ROZHLASOVÝ DOKUMENT.....	30
5 METODOLOGICKÁ ČÁST.....	32
5.1 VÝBĚR RESPONDENTŮ	32
5.2 VÝBĚR ODBORNÍKŮ	33
5.3 NAHRÁVÁNÍ MATERIÁLŮ	34
5.4 TVORBA SCÉNÁŘE	36
5.5 STRÍH.....	36
6 ZÁVĚR.....	37
7 SUMMARY.....	38
8 ZDROJE.....	39
8.1 BIBLIOGRAFIE	39
8.2 INTERNETOVÉ ZDROJE.....	39
9 TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE.....	43
10 PŘÍLOHY	46

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá fenoménem dobrovolné bezdětnosti v mladé generaci. Hlavní část práce tvoří praktický výstup v podobě rozhlasového dokumentu. V něm přiblížím příběhy čtyř jednotlivců – dvou mužů a dvou žen – v rozmezí 20 až 30 let, kteří se rozhodli dobrovolně nemít děti. Důvody, proč ke svému rozhodnutí došli jsou jedinečné a dobře ukazují, jak rozmanité důvody mohou člověka vést k určitým životním postojům. Díky dokumentu bude možné lépe pochopit jejich motivaci a životní příběh více do hloubky. Jejich výpovědi budou doplněny o poznatky tří odbornic, konkrétně psychologičky, socioložky a ekonomky. Každá na téma dobrovolné bezdětnosti pohlíží právě skrze svou expertízu. Jejich poznatky doplňují a místy vysvětlují fenomény či situace, se kterými se setkávají dotazovaní bezdětní. Dokument by měl nabídnout hned několik pohledů na dané téma a snažit se rozbít stereotypní obraz dobrovolně bezdětných.

Praktická část práce bude doplněna teoretickým podkladem. V něm stručně představím fenomén dobrovolné bezdětnosti, jeho historii a popíšu i dobrovolnou sterilizaci. Propojení mezi praktickou a teoretickou částí představuje zejména druhá část, která dobrovolnou bezdětnost rozebírá ze tří různých perspektiv – psychologické, sociologické a ekonomické. V další kapitole uvedu nejčastější důvody, které vedou Čechy a Češky k rozhodnutí nestát se rodičem. Součástí teoretické práce je i stručná definice rozhlasového dokumentu jako žánru a popis pracovního postupu v kapitole o metodologii. Součástí práce je i přepis scénáře rozhlasového dokumentu.

1 Dobrovolná bezdětnost

1.1 Základní představení fenoménu

Jako *dobrovolnou bezdětnost* označujeme stav, kdy se člověk – žena i muž – rozhodně dobrovolně nemít děti. Vymezuje se tak proti *bezdětnosti nedobrovolné*, kdy jedinec z nejrůznějších důvodů děti mít nemůže, ačkoliv by chtěl. Socioložka Hana Hašková, která se dobrovolnou bezdětností zabývá dlouhodobě, o ní říká toto: „*Dobrovolnost bezdětnosti je [...] jednoznačná pouze tam, kde je rozhodnutí se pro bezdětnost deklarováno. Při takovém rozhodnutí je důraz kladen na příležitosti, které přináší život bez rodičovství.*“¹

Vědci se však shodují, že definice dobrovolné, potažmo nedobrovolné bezdětnosti je problematická, protože „*jedinec v různých obdobích svého života a v různých sociálních kontextech může svou identitu také různě utvářet a měnit. Bezdětnost tedy nemusí nutně být jednou provždy daný stav, ale spíše dynamický proces s možnými zvraty během života.*“²

V české společnosti v tuto chvíli podíl dobrovolně bezdětných roste a diskutuje se zejména kvůli všeobecnému poklesu porodnosti a následnému stárnutí populace. Další faktor, který také ve výsledku snižuje celkovou porodnost je zvyšování věku prvorodiček.³ Při zkoumání dobrovolné bezdětnosti je potřeba mít na paměti vliv druhé

¹ HAŠKOVÁ, Hana. *Fenomén bezdětnosti v české společnosti*. [online]. Praha, 2010 [cit. 2023-01-22].

Dostupné z:

<https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/86105/150000898.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra sociologie. Vedoucí práce Tuček, Milan. S. 135.

² PALONCYOVÁ, Jana, HAŠKOVÁ, Hana, HÖHNE, Sylva, KUCHAROVÁ, Věra a ŽÁKOVÁ, Lucie. *Bezdětní a postoje k rodičovství* [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i, 2021 [cit. 2022-01-22]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/360238052_Bezdetni_a_postoje_k_rodicovstvi, S. 79.

³ HAŠKOVÁ, Hana. *Fenomén bezdětnosti v české společnosti*. [online]. Praha, 2010 [cit. 2023-01-22].

Dostupné z:

<https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/86105/150000898.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

demografické revoluce v kombinaci s bývalou politickou situací v Evropě. Existence Východního bloku silně ovlivnila demografickou situaci v celé této oblasti a hraje roli v současné míře bezdětnosti.⁴

Mezi československými ženami narozenými ve 40. a 50. letech minulého století zůstalo bezdětných pouze 5 %. U mladších generací žen se ale procento dobrovolně bezdětných zvyšuje, stejně jako ve zbytku Evropy.⁵ Ačkoliv určité procento bezdětných bylo ve společnosti vždy (někdy třeba i dvojnásobně vyšší⁶), z výzkumů vyplývá, že stále není v současnosti většinovou společností přijímáno: „*Trendem rostoucího počtu bezdětných žen jsou znepokojeny téměř dvě třetiny obyvatel, třetina má indiferentní postoj, pouze 6 % ho považuje za dobrý.*“⁷

Samotné měření a zkoumání bezdětnosti je relativně složité, a to z následujících důvodů. Především jde o subjektivní volbu, která není neměnná (pokud člověk nepodstoupí dobrovolnou sterilizaci) a do určitého věku je možné si ji rozmyslet (v tomto bodě se liší situace mužů a žen, jelikož ženy jsou plodné kratší dobu než muži). U žen se tedy konečná bezdětnost vymezuje věkem, nejčastěji v rozmezí 45 až 50 let. Není totiž běžné, že by se ženy v tomto věku ještě staly prvorodičkami. V případě mužů není biologický faktor natolik omezující, většina výzkumů se ale zabývá muži a ženami ve věku od 20 do 40 let.

Hranice mezi skupinou dobrovolně bezdětných (v angličtině někdy označovanými jako *childfree*) a nedobrovolně bezdětných (označovanými jako *childless*) není ostrá⁸. Mezi

Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra sociologie. Vedoucí práce Tuček, Milan. S. 21.

⁴ Tamtéž, s. 20.

⁵ PALONCYOVÁ, Jana, HAŠKOVÁ, Hana, HÖHNE, Sylva, KUCHAROVÁ, Věra a ŽÁKOVÁ, Lucie. *Bezdětní a postoje k rodičovství* [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i, 2021 [cit. 2022-01-22]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/360238052_Bezdetni_a_postoje_k_rodicovstvi, S. 9.

⁶ Tamtéž, s. 18.

⁷ Tamtéž, s. 11.

⁸ Termíny *childfree* a *childless* v angličtině sémanticky odlišují realitu, kterou popisují. Termín označující dobrovolnou bezdětnost, tedy *childfree*, slovem *free* implikuje svobodu, svobodnou volbu a obecně

těmito dvěma tábory existuje široké spektrum lidí, pro které je podle Haškové bezdětnost „nevolba mezi bezdětností a rodičovstvím“⁹. To zjednodušeně řečeno znamená, že tito lidé se nerozhodli pro ani jednu z možností vědomě. Hašková dále uvádí, že definitivnost bezdětnosti se u této skupiny lidí „postupně vkrádá až s postupujícím věkem bezdětné/ho, zpravidla mezi čtyřicátým a padesátým rokem života, kdy již rodičovství přestávají v životě očekávat a smiřují se s bezdětností“¹⁰. Autorka upozorňuje, že termín „smiřování“ by neměl vyvolávat lítost nad bezdětností – pro mnohé je bezdětnost výzvou a příležitostmi, ne životním nenaplněním.¹¹

Tuto situaci reflektovali i vědci z Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (RILSA) při šetření dobrovolné a nedobrovolné bezdětnosti v roce 2020 ve výzkumu s názvem *Bezdětní a postoje k rodičovství*. Vytvořili sedmistupňovou škálu, která „zjišťovala aktuální vnímání vlastní bezdětnosti respondentů jako dobrovolné volby nebo nedobrovolného stavu“¹². Výsledky v této studii ukazují, že „jen 13 % respondentů prohlašuje, že si žádné děti v budoucnu nepřeje“¹³.

vzbuzuje v lidech pozitivní konotace. Naopak termín *childless* kvůli slovu *less* naznačuje, že jedinec by dítě chtěl a chybí mu – popisuje tedy bezdětnost nedobrovolnou.

KREYENFELD, Michaela a Dirk KONIETZKA, ed. Analyzing childlessness. In: KREYENFELD, Michaela a Dirk KONIETZKA. *Childlessness in Europe: Contexts, Causes, and Consequences* [online]. Rockstock: Springer Open, 2017 [cit. 2022-08-29]. ISBN 978-3-319-44667-7. Dostupné z: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-319-44667-7.pdf>. S. 7.

⁹ HAŠKOVÁ, Hana. *Fenomén bezdětnosti v české společnosti*. [online]. Praha, 2010 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z:

<https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/86105/150000898.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra sociologie. Vedoucí práce Tuček, Milan. S. 135.

¹⁰ Tamtéž, s. 136.

¹¹ Tamtéž, s. 136.

¹² PALONCYOVÁ, Jana, HAŠKOVÁ, Hana, HÖHNE, Sylva, KUCHAROVÁ, Věra a ŽÁKOVÁ, Lucie. *Bezdětní a postoje k rodičovství* [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i, 2021 [cit. 2022-03-26]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/360238052_Bezdetni_a_postoje_k_rodicovstvi, . S. 79

¹³ Tamtéž.

1.2 Dobrovolná sterilizace

Někteří dobrovolně bezdětní se rozhodují pro tzv. sterilizaci. Jedná se o antikoncepční metodu, která je vysoce účinná, ale především nevratná. Mužské sterilizaci se říká vasektomie a spočívá v chirurgickém přerušení a podvázání chámovodů. Tím se zabrání odvádění spermatu do močové trubice při ejakulaci. Je to velice bezpečný zákrok a v zahraničí se jako antikoncepční metoda používá často.¹⁴

Při ženské sterilizaci se chirurgicky zneprůchodní vejcovody. Tím se znemožní cesta zralého uvolněného vajíčka do dělohy. Zákrok ale nenaruší menstruační cyklus ženy, vajíčka se nadále uvolňují, jenom nedojdou do dělohy, aby mohlo dojít k oplodnění. Ženské tělo uvolněná vajíčka samo absorbuje¹⁵. V porovnání s mužskou sterilizací je zákrok o něco náročnější a je u ní vyšší riziko komplikací při hojení.¹⁶

Česká lékárnická komora zdůrazňuje, že sterilizace je nevratný zákrok, ale připouští, že existují jisté výjimky: *„V případě mužů současné mikrochirurgické metody umožňují, za určitých okolností, obnovení průchodnosti chámovodů, a vedou tak k navrácení plodnosti. Pokud muž potřebuje spermie pro umělé oplodnění, lze je odebrat speciální technikou přímo z varlat. U žen se rekonstrukce průchodnosti vejcovodů neprovádí, vzhledem k vysoké účinnosti umělého oplodnění (IVF – in vitro fertilizace) může mít žena děti touto cestou. Náročnost těchto metod, stejně jako finanční náklady na otěhotnění jsou ale násobně vyšší než sterilizace samotná.“*¹⁷

Provádění sterilizace v Česku je upraveno zákonem č. 373/2011 Sb. Ten udává, že *„sterilizaci z jiných než zdravotních důvodů lze provést pacientovi, který dovršil věk 21 let, nebrání-li jejímu provedení závažné zdravotní důvody, a to na základě jeho písemné*

¹⁴ BECHNÁ, Klára. Sterilizace. *Lékárnické kapky* [online]. Praha: Česká lékárnická komora, c2023 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.lekarnickekapky.cz/leky/deti-a-maminky/sterilizace.html>

¹⁵ Female sterilisation: Your contraception guide. *NHS* [online]. NHS, 18 March 2021 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.nhs.uk/conditions/contraception/female-sterilisation/>

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ BECHNÁ, Klára. Sterilizace. *Lékárnické kapky* [online]. Praha: Česká lékárnická komora, c2023 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.lekarnickekapky.cz/leky/deti-a-maminky/sterilizace.html>

žádosti“¹⁸. Podmínkou pro dobrovolnou sterilizaci je také 14denní lhůta mezi poučením o výkonu a samotným výkonem, během které má pacient(ka) čas na rozmyšlenou. Sterilizace na přání není hrazena pojišťovnou¹⁹. Tento zákon je v Česku v účinnosti od 1. dubna 2012.²⁰

1.3 Historie dobrovolné bezdětnosti

Míru dobrovolné bezdětnosti silně ovlivňuje doba a místo. Je proto důležité brát v potaz vliv historických událostí na veškeré demografické hodnoty v dané společnosti. Společnost v posledních zhruba dvou set letech prošla dvěma výraznými změnami, které se nazývají *první demografická revoluce* (případně někdy také označováno jako *první demografický přechod*) a *druhá demografická revoluce*, případně *přechod*. První demografická revoluce se odehrávala během 19. století (se začátky ve století osmnáctém) a došlo během ní k radikálnímu snížení vysokých hodnot porodnosti a úmrtnosti. Navíc se také zvýšila naděje na dožití a klesla kojenecká úmrtnost. Během průmyslové revoluce se zásadně změnilo nastavení společnosti. Proměnila se ze zemědělské na průmyslovou, ekonomicky se rozvinula, nastaly zásadní posuny ve vědě a technice, společnost se stala vzdělanější. Nutno podotknout, že rychlý ekonomický rozvoj byl možný především kvůli vykořisťování zaměstnanců, hlavně žen a dětí, které pracovaly za výrazně nižší mzdu než muži.²¹ Nicméně, už během této doby byly ve většině Evropy bezdětnost i žití

¹⁸ Zákon č. 373/2011 Sb.: Zákon o specifických zdravotních službách. *Zákony pro lidi* [online]. AION CS, c2010-2023 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-373/>

¹⁹ Sterilizace: Co je sterilizace?. *Antikoncepce.cz* [online]. Bayer, c2021[cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.antikoncepce.cz/sterilizace>

²⁰ Zákon č. 373/2011 Sb.: Zákon o specifických zdravotních službách. *Zákony pro lidi* [online]. AION CS, c2010-2023 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-373/>

²¹ NĚMEC, Václav, SURÝ, Jan, ed. Anglická průmyslová revoluce a její rozšíření. *Dějepis.com* [online]. c1997-2023 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: https://www.dejepis.com/ucebnice/anglicka-prumyslova-revoluce-a-jeji-rozsireni/#Dusledky_prumyslove_revoluce

v nesezdaném partnerství relativně běžné. Tyto aspekty přispěly k nižší míře plodnosti²² na konci 19. století a v prvních čtyřech dekádách 20. století.²³

Druhá demografická revoluce probíhala zhruba mezi lety 1965 a 1985 a je charakteristická významným poklesem porodnosti. Právě během druhé demografické revoluce došlo k výraznému přenastavení hodnot ve společnosti a s nimi spojenému nárůstu dobrovolné bezdětnosti.²⁴ Ron Lesthaeghe, který společně s Dirkem van de Kaa navrhl v roce 1986 teorii druhé demografické revoluce²⁵, ve svém odborném článku srovnává demografické a společenské charakteristiky západní společnosti v období první a druhé demografické revoluce v rámci tří kategorií – sňatek, plodnost a společenské pozadí.²⁶

²² Z demografického hlediska existuje několik druhů plodnosti. Obecná míra plodnosti (f) je definována jako poměr živě narozených dětí na 1000 žen v reprodukčním věku. Dále se dá plodnost specifikovat dle věku – tzv. míra plodnosti dle věku (f_x) – to je poměr počtu živě narozených dětí ženám ve věku x . A posledním druhem plodnosti je tzv. úhrnná plodnost (\dot{u}), definovaná následovně: „[S]oučet měř plodnosti podle věku vyjadřující intenzitu plodnosti dané populace v daném časovém období (obvykle kalendářní rok). Udává počet dětí, které by se narodily jedné ženě během reprodukčního období, kdyby se hodnoty míry plodnosti dle věku neměnily zhruba 35 let. Měří intenzitu plodnosti ve fiktivní generaci, jejíž řád plodnosti je složen z reálných měř plodnosti 35 generací. Číslo 35 představuje počet let reprodukčního období ženy, počítáno s věkovým rozpětím 15–49 let. Jde tedy o počet živě narozených dětí připadajících na jednu ženu ve věku 15-49 let.

Porodnost: Základní ukazatele. *Demografický informační portál* [online]. Demografické informační centrum, 2004 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: http://demografie.info/?cz_porodnostukazatele

²³ KREYENFELD, Michaela a KONIETZKA, Dirk, ed. *Childlessness in Europe: Contexts, Causes, and Consequences* [online]. Rockstock: Springer Open, 2017 [cit. 2022-08-29]. ISBN 978-3-319-44667-7. Dostupné z: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-319-44667-7.pdf>. S. 17.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ ZAIDI, Batoool a MORGAN, Philip, S. The Second Demographic Transition Theory: A Review and Appraisal. *Annual Review of Sociology* [online]. 2017, **43**(1), 473-492 [cit. 2023-03-15]. ISSN 0360-0572. Dostupné z: [doi:10.1146/annurev-soc-060116-053442](https://doi.org/10.1146/annurev-soc-060116-053442)

²⁶ LESTHAEGHE, Ron. The second demographic transition: A concise overview of its development. *PNAS* [online]. 2014, December 1, 2014, **111**(51), 18112-18115 [cit. 2023-03-15]. ISSN 1091-6490. Dostupné z: <https://doi.org/10.1073/pnas.1420441111>. S. 18112-18115.

Co se týče sňatků, Lesthaeghe tvrdí, že během první demografické revoluce počet svateb rostl a průměrný věk prvního sňatku klesal. Naproti tomu během druhé demografické revoluce se počet sezdaných snížil a také se zvyšuje průměrný věk lidí vstupujících do prvního sňatku. Trend je obdobný i v dalších dílčích zkoumaných oblastech – během první demografické revoluce bylo velmi nízké číslo párů, které spolu žily nesezdány, během druhé demografické revoluce se toto číslo zvyšuje. Stejně tak tomu je i u počtu rozvodů. Opačná tendence se objevuje v případě opakovaného uzavření sňatku. V období první demografické revoluce častěji docházelo k tomu, že se lidé po rozvodu nebo ovdovění znovu vdali či oženili, během druhé demografické revoluce tento počet lidí klesá, a naopak roste počet těch, kteří žijí v tzv. LAT²⁷ vztahu.²⁸

Další faktor, který se zásadně během těchto dvou období liší, je plodnost. Během první demografické revoluce byla plodnost úzce propojena s manželstvím, antikoncepční metody zabraňovaly zejména početí ve vyšším věku, což vedlo k snížení celkové manželské plodnosti. V tomto období se ale také snižoval průměrný věk prvorodiček. To se zásadně mění v průběhu druhé demografické revoluce – dochází k odsouvání rodičovství, čímž se zvyšuje průměrný věk rodičů a populace se dostává do stavu, kdy se rodí méně dětí, než je potřeba k udržení početního stavu populace – stavu tzv. *prosté reprodukce obyvatelstva*. Zjednodušeně řečeno, tehdy začalo lidí v západním světě ubývat. K udržení početního stavu populace je potřeba, aby úhrnná plodnost dosahovala minimálně hodnoty 2,1.²⁹ V České republice tato hodnota v roce 2021 dosáhla úrovně 1,83 dítěte na matku.³⁰

²⁷ Zkratka LAT pochází z anglického „living apart together“ a označuje páry, které žijí odděleně.

KOHOUTEK, Rudolf. Pojem Living Apart Together (LAT). *Slovník cizích slov* [online]. c2005-2023 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/living-apart-together-lat>

²⁸ LESTHAEGHE, Ron. The second demographic transition: A concise overview of its development. *PNAS* [online]. 2014, December 1, 2014, **111**(51), 18112-18115 [cit. 2023-03-15]. ISSN 1091-6490. Dostupné z: [doi:https://doi.org/10.1073/pnas.1420441111](https://doi.org/10.1073/pnas.1420441111). S. 18113.

²⁹ Porodnost: Základní ukazatele. *Demografický informační portál* [online]. Demografické informační centrum, 2004 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: http://demografie.info/?cz_porodnostukazatele

³⁰ Plodnost v Česku byla loni nejvyšší od roku 1992, vzrostla na hodnotu 1,83 dítěte na matku. *iRozhlas.cz* [online]. Praha: Český rozhlas, c1997-2023, 15. prosince 2022 [cit. 2023-04-10].

Lesthaeghe uvádí, že začátek druhého demografického přechodu začal v 60. letech souběhem několika dílčích revolucí. „*Nejprve to byla antikoncepční revoluce, která umožnila používání hormonální antikoncepce a efektivnějších nitroděložních tělísek, za druhé přišla sexuální revoluce, která snížila průměrný věk prvního pohlavního styku, a za třetí revoluce týkající se rovnosti pohlaví, která zpochybňovala model výhradního (mužského) živatele rodiny a rozdělení práce s tímto modelem související,*“ vysvětluje autor.³¹ Podle Lesthaeghe všechny tyto tři revoluce zapadají do širšího rámce celkového odmítání autority, prosazování individuální svobody volby (autonomie) a přepracování tehdejší normativní struktury. S ohledem na plodnost se tyto změny projeví hlavně odsouváním rodičovství.

Poslední faktor, který Lesthaeghe v rámci dvou demografických revolucí porovnává, je společenské pozadí. V určitých aspektech se totiž život člověka (a především ženy) v 19. století zásadně liší od života lidí ve století dvacátém. Ke konci osmnáctého, a hlavně během celého 19. století se společnost drasticky měnila pod vlivem průmyslové revoluce. Většinou společnost tehdy trápily základní věci jako příjem, pracovní podmínky, bydlení, zdraví, vzdělávání, sociální zabezpečení / sociální politika státu. Všem těmto oblastem se v té době věnovaly hlavní politické strany i církve. Podle Lesthaeghe byla základní hodnotou tehdejší doby solidarita. Ve 20. století už nebyla společnost zmítána tak zásadními změnami jako v předchozích dvou stoletích, a proto se společnost začíná zaobírat „vyššími“ potřebami, jako je individuální autonomie, seberealizace, ukotvení demokracie, uznání a podobně. Hlavní hodnotou je v této době pro společnost tolerance. V 18. a 19. století se lidé často přidávali k nejrůznějším politickým, občanským a komunitním spolkům, naopak během druhé demografické revoluce se lidé z těchto společenských kruhů spíše stahovali. Během prvního demografického přechodu stále sehrávala obrovskou roli v životech lidí jak církve, tak stát. Společnost je členěna do

Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/ekonomika/porodnost-cesko-csu-plodnost-deti-magdalena-bastecka_2212151610_ula

³¹ LESTHAEGHE, Ron. The second demographic transition: A concise overview of its development. *PNAS* [online]. 2014, December 1, 2014, **111**(51), 18112-18115 [cit. 2023-03-15]. ISSN 1091-6490. Dostupné z: <https://doi.org/10.1073/pnas.1420441111>. S. 18114.

politických a sociálních „pilířů“³². Každý jednotlivý pilíř (nejvýraznější byly ty politické a náboženské) ale nahlížel na rodinu a hodnoty s ní spojené z trochu jiného úhlu pohledu. Církev podle Lesthaeghe ochraňovala a prosazovala koncept úzce propojené rodiny nejen kvůli tomu, že křesťanství považuje manželství za jednu ze svátostí, ale také kvůli strachu z toho, že urbanizace a průmyslová revoluce způsobí rozmach nemravnosti a ateismu. Sekulární, politické pilíře (např. liberální a socialistické strany) rodinu vnímaly jako základní stavební kámen společnosti. Morálního i materiálního pozvednutí společnosti by se podle náboženských i politických představitelů nejlépe dosáhlo ostrým oddělením ženských a mužských rolí. Muži měli do rodin přinášet peníze a finančně tu svou zabezpečit, ženy měly na starost celkové zvelebování domácnosti a staraly se o její členy – očekávalo se od nich, že budou udržovat doma pořádek, starat se o zbytek rodiny, učit děti apod. Nehledě na to, jak důležitou roli hrála v životech lidí církev a náboženství, přišla v období první demografické revoluce první vlna sekularizace. Během druhého demografického přechodu proces sekularizace pokračuje v tzv. druhé vlně, obecně je toto období charakteristické odmítáním autority, sexuální revolucí, význam státu se dostává do pozadí a společnost podle Lesthaeghe prochází procesem „depilarizace“.³³

V rámci porovnávání společenského pozadí také Lesthaeghe zachycuje změny v pojetí ženských a mužských rolí ve společnosti a celkového vnímání rodiny, které už jsem lehce naznačila v předcházejícím odstavci. Během první demografické revoluce byly mužské a ženské role odděleny, muž byl vnímán jako hlavní živitel rodiny (tzv. *male breadwinner*

³² *Pilarizace* je proces, ve kterém dojde k rozčlenění společnosti do tzv. *pilířů*. Dělí se podle náboženského nebo politického/filozofického příslušenství. Jednotlivé pilíře zasahovaly do jedincova života téměř ve všech oblastech – v politice, zdravotní a sociální péči, vzdělání i příjmu informací (jednotlivé pilíře měly např. vlastní noviny nebo rozhlasové (popřípadě později i televizní) stanice). HOLUBÁŘOVÁ, Anna. *Historický vývoj principu svobody vzdělávání v Nizozemsku* [online]. Brno, 2018 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/pqo6e/Diplomova_prace_-_Anna_Holubarova_-_Vyvoj_principu_svobody_vzdelavani.pdf. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd. Vedoucí práce Milada Rabušicová. S. 104.

³³ LESTHAEGHE, Ron. The second demographic transition: A concise overview of its development. *PNAS* [online]. 2014, December 1, 2014, **111**(51), 18112-18115 [cit. 2023-03-15]. ISSN 1091-6490. Dostupné z: [doi:https://doi.org/10.1073/pnas.1420441111](https://doi.org/10.1073/pnas.1420441111). S. 18114.

*model*³⁴) a žena se starala o domácnost, hlavní důraz byl kladen na rodinu. V té době lidé většinou nevybočovali z „nalinkovaného“ životního plánu, vstupovali do rolí, které jim byly předurčeny a naplnili tak očekávání ostatních. V té době převažují tzv. nukleární rodiny (manžel, manželka a jejich děti). Později se toto uspořádání mění, během druhé demografické revoluce se role mužů a žen pomalu začínají vyvažovat, zvedá se také úroveň vzdělanosti žen, ženy postupně nabývají větší ekonomické soběstačnosti. Jednotlivé životní etapy už nejsou tak striktně určené, jsou volnější a lidé si začínají organizovat svůj život více podle sebe. Ve společnosti se vedle sebe běžněji vyskytuje několik životních stylů různé povahy (například bydlení svobodných jednotlivců o samotě, spolubydlení nebo třeba rodičovství v rámci spolubydlení).³⁵

³⁴ Jako *breadwinner* je označován ten, kdo do rodiny přináší potřebné finance. Typicky se tato role především v minulosti očekávala od mužů.

Breadwinner: English meaning. *Cambridge Dictionary* [online]. Cambridge: Cambridge University Press & Assessment, c2023 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z:

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/breadwinner>

³⁵ LESTHAEGHE, Ron. The second demographic transition: A concise overview of its development. *PNAS* [online]. 2014, December 1, 2014, **111**(51), 18112-18115 [cit. 2023-03-15]. ISSN 1091-6490. Dostupné z: [doi:https://doi.org/10.1073/pnas.1420441111](https://doi.org/10.1073/pnas.1420441111), S. 18114.

2 Problémy spojené s fenoménem dobrovolné bezdětnosti

Dobrovolná bezdětnost stále pro mnohé představuje velké tabu. Značná část společnosti rozhodnutí dobrovolně nemít děti nejen že nerespektuje, ale dokonce odsuzuje. Sami dobrovolně bezdětní se musí vypořádávat s různými nepříjemnostmi a překážkami, které stojí mezi nimi, jejich volbou a okolím. Samotný proces rozhodování může být pro některé jedince těžký, i přesto, že jsou přesvědčení, že děti z nejrůznějších důvodů nechtějí. Kromě osobních dilemat se může bezdětným dostat nepochopení ze strany rodiny nebo společnosti obecně. Tlak na to mít děti stále přetrvává a bezdětnost je pořád většinou společností vnímána jako stigma.

Takováto odmítavá reakce se může negativně podepsat na vztazích mezi jedincem a jeho okolím i na něm samotném. Zároveň se otázkou dobrovolné bezdětnosti začali zabývat i ekonomové, jelikož český důchodový systém je z velké části postavený na odvodech ekonomicky aktivních obyvatel. S menším počtem dětí se ale bude zmenšovat i počet ekonomicky aktivního obyvatelstva a toho neaktivního bude naopak přibývat. Demograficky se tento jev nazývá stárnutí populace. V následujících kapitolách se zaměřím na jednotlivé problematické aspekty spojené s dobrovolnou bezdětností, konkrétně tedy na aspekt psychologický, sociologický a ekonomický. Na daný aspekt se dá pohlížet z mnoha úhlů pohledu, budu se je snažit představit vždy tak, aby obsáhly pohled obou stran – dobrovolně bezdětných a jejich okolí/většinové společnosti.

2.1 Psychologický aspekt

Problémy, které dobrovolně bezdětní jedinci řeší na individuální (vnitřní) úrovni nikdy nejsou stejné, protože každý jeden z nich do rozhodovacího procesu vstupuje s jiným postojem, názorem, rodinným zázemím a minulostí. To potvrzuje americká psycholožka a rodinná terapeutka Ann Davidmanová. Ta se ve své kariéře už přes 30 let věnuje i lidem, které označuje anglickým termínem „*on the fence*“, volně přeloženo jako *sedící na plotě*, čímž naznačuje jejich nerozhodnost v otázce rodičovství. Když se svým klientům pokouší pomoci dospět k tomu pravému rozhodnutí, tak jako první věc zdůrazňuje právě jedinečnost každého z nás. Podle Davidmanové je to ale společnost, rodina a naše domněnky, které neustále ovlivňují vlastní rozhodnutí a někdy ho od nás i přímo vyžadují.

Davidmanová na základě vlastní zkušenosti dodává, že klienti, kteří se touto otázkou zabývají, mají často pocit, že jsou jediní, kdo podobný problém řeší. Vyvádí je z omylu, který podle ní způsobily dvě věci – první je, že žijeme ve světě, kde stále převládá většinový pronatalistický³⁶ postoj. Proti němu se silně vymezuje skupina těch, kteří jsou naopak pevně rozhodnutí, že děti nechtějí. To vytváří zdánlivě černobílou debatu, ve které vzniká falešná představa, že na nerozhodnuté nezbývá moc místa.³⁷ Realita ale spíše než dva oddělené tábory připomíná škálu, která je fluidní a jedinci se na ní během života pohybují, jak ostatně uvádí i Hašková³⁸.

Právě proces rozhodování ohledně rodičovství může být bolavý a náročný. Podle Davidmanové se jím lidé trápí klidně i 10, 15 nebo 20 let. Na nerozhodnuté (kromě jiných faktorů) konstantně tlačí čas, a proto se občas rozhodují pod nátlakem a strachem, což může být velmi vyčerpávající a osamocený proces, dodává terapeutka.³⁹

Mezi „vnější“ psychologické komplikace patří zejména obhajování a vysvětlování volby rodině a okolí. Tento problém souvisí s již výše zmíněným všeobecně rozšířeným

³⁶ Podle slovníkové definice je natalismus „přístup nebo politika upřednostňující nebo podporující nárůst populace“. Opačným přístupem je anti-natalismus.

Natalism: Definition & Meaning. *Merriam-Webster* [online]. Springfield, Massachusetts: Merriam-Webster, c2023 [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/natalism>

³⁷ DAVIDMAN, Ann. I help people decide if they want to have kids. Here's my advice. *Vox* [online]. Vox Media, c2023, Apr 26, 2021 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.vox.com/first-person/22370250/should-i-have-kids-a-baby-decide-start-family-parenthood-kids-childfree>

³⁸ HAŠKOVÁ, Hana. *Fenomén bezdětnosti v české společnosti*. [online]. Praha, 2010 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z:

<https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/86105/150000898.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra sociologie. Vedoucí práce Tuček, Milan. S. 136.

³⁹ DAVIDMAN, Ann. I help people decide if they want to have kids. Here's my advice. *Vox* [online]. Vox Media, c2023, Apr 26, 2021 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://www.vox.com/first-person/22370250/should-i-have-kids-a-baby-decide-start-family-parenthood-kids-childfree>

pronatalistickým postojem ve společnosti. Většina rodičů automaticky předpokládá, že se jejich děti jednou budou také chtít stát rodiči a z nich se stanou prarodiče.⁴⁰

Podobný problém může vzniknout i na partnerské úrovni. Může se stát, že jeden z partnerů nechce mít v budoucnu děti a ve vztahu to vytvoří problém, který je často důvodem pro jeho ukončení.⁴¹

2.2 Sociologický aspekt

Oproti psychologickému aspektu, kdy jedinci z různých koutů světa mohou zažívat ty stejné pocity a dilemata, sociologicky je situace v každé zemi, potažmo světovém regionu, odlišná. To lze demonstrovat na rozdílech mezi počty bezdětných v Západní a Východní Evropě – tento rozdíl byl zejména viditelný v 90. letech, kdy po pádu Železné opony začala se zpožděním a zrychleně probíhat druhá demografická revoluce, o níž jsem psala výše. V této části se budu věnovat sociologickým aspektům spojeným s dobrovolnou bezdětností, které jsou ale platné především pro kontext České republiky.

Sociologie zkoumá dobrovolnou bezdětnost jako sociální fenomén a věnuje se mu nejen v rámci zkoumání celé společnosti, ale zejména při zkoumání rodiny a rodinného chování. Podle sociologů se současná společnost proměňuje velmi dynamicky, ovlivňuje ji rozvoj digitalizace a globalizace. Současně se také rozšiřují možnosti seberealizace mimo rodinnou sféru a mění se instituce rodiny. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí (RILSA) uspořádal v roce 2020 výzkum, který se již několikátý rok v řadě věnoval různým typům rodin. Tentokrát se výzkumníci zaměřili na homoparentální rodiny a také na bezdětnost.⁴² Samostatný výzkum (již zmíněný výše) s názvem *Bezdětní a postoje*

⁴⁰ ROJAS BENACTUR, Hector M., QUIRAMA, Andrea H. a RUBIO, Carolina R. Voluntary childlessness in a society reluctant to change. *Sociology Compass* [online]. Wiley, 2023, 7(2) [cit. 2023-03-25]. ISSN 1751-9020. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.1111/soc4.13040>. S. 5

⁴¹ Tamtéž, s. 7-8.

⁴² *Rodina: Zpravodaj odboru rodinné politiky a ochrany práv dětí* [online]. MPSV, 2021 [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/ul_2503.pdf. S. 13.

k rodičovství, uvádí, že „téměř pětinný podíl trvale bezdětných bude v generacích narozených v polovině 80. let, v dalších generacích by měl postupně klesat na 11 %“⁴³. Tato čísla ukazují hned dvě věci. Za první – po Sametové revoluci došlo k zrychlenému nástupu druhé demografické revoluce, řada lidí výrazně odsouvala rodičovství a část z nich se nakonec stala bezdětnými. Za druhé – i přes to, že se například kvůli vlivu médií může zdát, že bezdětnost je nový a silně se rozvíjející fenomén, tak česká společnost zůstává v jádru pronatalistická a obecně orientovaná na rodinu. Mezi Čechy i Evropany se stále drží ideál rodiny se dvěma dětmi.⁴⁴ Orientaci na rodinu dokládá i RILSA, když uvádí, že „téměř polovina bezdětných z našeho souboru souhlasí s tím, že většina jejich přátel se domnívá, že by děti mít měli (47 %). Stejně očekávání od vlastních rodičů pocítují téměř dvě pětiny respondentů (58 %).“⁴⁵ Silněji tlak cítí ženy, norma rodičovství je intenzivněji spojována právě s nimi.⁴⁶

Jak již bylo řečeno, hranice mezi dobrovolnou a nedobrovolnou bezdětností je velmi nepřehledná, prostupná z obou stran a mění se u každého jedince v čase. Nicméně se dají na základě výzkumů vyvodit určité závěry, které reflektují aktuální společenské nastavení.

RILSA ve výzkumu uvádí, že: „Z hlediska věku se ve všech typech partnerství ukazuje, že nejmladší věková kategorie (25 až 29 let) častěji souhlasí s bezdětností jako životní volbou. S rostoucím věkem se postupně zvětšuje podíl bezdětných, kteří se přiklánějí k bezdětnosti jako důsledku různých životních okolností, zřetelně se tak děje u bezdětných partnerství a singles.“⁴⁷

⁴³ PALONCYOVÁ, Jana, HAŠKOVÁ, Hana, HÖHNE, Sylva, KUCHAROVÁ, Věra a ŽÁKOVÁ, Lucie. *Bezdětní a postoje k rodičovství* [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i, 2021 [cit. 2022-03-26]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/360238052_Bezdetni_a_postoje_k_rodicovstvi, S. 7.

⁴⁴ Tamtéž, s. 11.

⁴⁵ Tamtéž, s. 82.

⁴⁶ Tamtéž, s. 82.

⁴⁷ Tamtéž, s. 80.

Dále výzkum ukazuje, že: „*Vnímání bezdětnosti jako dobrovolné či nedobrovolné je rovněž ovlivněno vzděláním respondenta a jeho partnerskou situací. Jsou to především vysokoškolsky vzdělané ženy z bezdětných partnerství, které se častěji vyjadřují o své bezdětnosti jako o dobrovolné volbě, zatímco ženy z bezdětných partnerství se středoškolským vzděláním vnímají bezdětnost častěji jako důsledek životních okolností. Muži z bezdětných partnerství se základním vzděláním více inklinují k vnímání bezdětnosti jako jednoznačnému výsledku životních okolností.*“⁴⁸

Z dat výzkumu také vyplývá, že dobrovolně bezdětné spojuje určitý druh hodnotové orientace. Rodičovství představuje pro jejich hodnoty konkurenci. Nad rodinou převažuje „*hodnota volného času pro sebe a své zájmy, užívání si života, seberealizace v práci a cestování*“⁴⁹.

2.3 Ekonomický aspekt

Neméně důležitá stránka (dobrovolné) bezdětnosti je její ekonomický aspekt. Vzhledem k tomu, že důchodová politika se napříč státy liší, budu se v této kapitole věnovat pouze českému kontextu. Jeden z hlavních faktorů, který má na fungování důchodového systému v České republice zásadní vliv je dětnost. Vzhledem k tomu, že důchodová politika se napříč státy liší, budu se v této kapitole věnovat pouze primárně českému kontextu. Nicméně jedna věc, která v této otázce ovlivňuje nejen Česko, ale i většinu světa, je stárnutí populace. Díky lepším životním podmínkám v kombinaci s pokročilou medicínou se lidé dožívají mnohem vyššího věku než kdy dřív. Současně ve většině států není současná míra porodnosti dostatečně vysoká pro udržení populace. V Česku ale lidí zatím početně neubývá, a to díky migraci.

O dopadech stárnutí populace na důchodový systém se mluvilo například už v roce 2010, odborník na penzijní reformu Vladimír Bezděk tehdy serveru iRozhlas.cz řekl, že tento

⁴⁸ PALONCYOVÁ, Jana, HAŠKOVÁ, Hana, HÖHNE, Sylva, KUCHAROVÁ, Věra a ŽÁKOVÁ, Lucie. *Bezdětní a postoje k rodičovství* [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i, 2021 [cit. 2022-03-26]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/360238052_Bezdetni_a_postoje_k_rodicovstvi, S. 81.

⁴⁹ Tamtéž, s. 82.

trend povede k tomu, že lidé budou muset odcházet do důchodu stále později. Podle odhadů se totiž průměrná délka života prodlouží až o 12 let. „V roce 2065 se totiž muži v Praze budou dožívat v průměru 88 let a ženy téměř 92 let,“⁵⁰ uvádí iRozhlas.cz. Demografka Terezie Štyglerová z Českého statistického úřadu dodává, že počet seniorů se v následujících letech bude zvyšovat, ekonomicky aktivních bude naopak ubývat.⁵¹

Z dat Eurostatu vyplývá, že „v roce 2019 byla více než jedna pětina (20,3 %) obyvatel EU ve věku 65 let a více“⁵². Odhadem se počet osob starších 80 let žijících v zemích Evropské unie bude zvyšovat. Mezi lety 2019 a 2100 se jejich počet „zvýší dvaapůlkrát, z 5,8 % na 14,6 %“⁵³. I Eurostat potvrzuje, že dochází souběžně ke dvěma jevům, které k celkovému stárnutí obyvatelstva přispívají – nazývá je *stárnutí na vrcholu věkové pyramidy* a *stárnutí zdola věkové pyramidy*. První jev ukazuje na dlouhodobý nárůst dlouhověkosti a druhý ukazuje na „konzistentně nízkou porodnost po řadu let“⁵⁴.

Všechny tyto poznatky vedou k závěru, že současně nastavený důchodový systém v České republice není do budoucna udržitelný. Mezi diskutovanými návrhy je mimo jiné nahrazení mimořádné valorizace dočasným příspěvkem nebo omezení předčasných důchodů. Součástí reformy by měla být i podpora flexibility práce, stabilizace systému pomocí dodatečných příjmů, umožnění lidem pracovat v různých formách do vyššího věku, podle jejich možností. Padl i návrh zvýšení hranice věku odchodu do důchodu z 65 na 68. Při debatě o důchodové reformě se ze strany vlády objevuje i návrh týkající se zásluhové složky důchodu. Ta by měla „vycházet z odvodů do pojistného systému a také z počtu vychovaných dětí. Rodiče, kteří vychovali děti, museli vynaložit spoustu času, úsilí

⁵⁰ HANŽLOVÁ, Jitka a PIROCH, Jan. Obyvatelstvo České republiky bude v průměru dále stárnout. *iRozhlas.cz* [online]. Praha: Český rozhlas, c1997-2023, 19. ledna 2010 [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/obyvatelstvo-ceske-republiky-bude-v-prumeru-dale-starnout_201001191400_jpiroch

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Archive: Struktura a stárnutí obyvatelstva. *Eurostat: Statistics Explained* [online]. European Union, 2020 [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Struktura_a_starnut%C3%AD_obyvatelstva

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Tamtéž.

*a značné náklady na výchovu nové generace, která bude financovat důchodový systém v budoucnu. S tím je spojené také posílení rodinné politiky obecně*⁵⁵.

Stát opakovaně dělá kroky, kterými podporuje porodnost. Od ledna 2023 je např. vypláceno tzv. výchovné neboli zvýšení „starobního důchodu o pevnou částku 500 Kč za každé dítě, které pojištěnec vychoval“⁵⁶. Někteří bezdětní, se kterými jsem během zpracovávání této práce mluvila, považují tyto kroky za diskriminaci bezdětných ze strany státu. Jiní zase kroky státu chápou a připadají jim logické.

⁵⁵ Důchodová reforma: Mimořádné valorizace by mohl nahradit dočasný příspěvek. *E15.cz* [online]. Praha: Czech News Center, c2001-2023, 20. dubna 2023 [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://www.e15.cz/duchodova-reforma>

⁵⁶ Starobní důchod podrobně. *Česká správa sociálního zabezpečení* [online]. Česká správa sociálního zabezpečení [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/starobni-duchod-podrobne>

3 Nejčastější důvody pro dobrovolnou bezdětnost

Díky sociologickým výzkumům jsme schopni říct, jaké jsou nejčastější důvody pro dobrovolnou bezdětnost v Česku. Stejně jako v sociologickém a ekonomickém aspektu, i v této kapitole platí, že důvody Čechů a Češek rozhodnutých pro dobrovolnou bezdětnost se mohou lišit od důvodů jiných národů. Jsem si vědoma toho, že volba bezdětnosti je v případě každého jedince zapříčiněna unikátní sadou důvodů a okolností a nedá se plně generalizovat. I přesto se domnívám, že seznámení se s nejčastějšími důvody, které vedou k dobrovolné bezdětnosti, je pro celé pochopení této problematiky klíčové.

Již zmiňovaná sociologická studie z roku 2020 se tzv. „*důvody dosavadní bezdětnosti*“ také zabývala. Výzkumníci pracovali s celkovou skupinou bezdětných, nerozlišovali mezi čistě dobrovolnou a nedobrovolnou bezdětností. Celý výzkum také pracoval s rozdělením bezdětných do tří skupin – svobodní, v partnerském vztahu ale žijící odděleně (LAT vztahy), nebo v partnerském svazku a žijící spolu.⁵⁷ Ukazuje se totiž, že „*vnímání bezdětnosti jako svobodné volby nebo nedobrovolného výsledku životních okolností koreluje s mnoha různými faktory, ať už strukturálními (vzdělání, ekonomický status), situačními (partnerství, zdravotní stav) nebo hodnotovými (postoj k rodičovství, k uspořádání genderových rolí)*“⁵⁸. Dodávají ještě, že vnímání vlastní bezdětnosti a určení její míry dobrovolnosti jinak vnímají ženy a jinak muži.⁵⁹

Výzkum ukazuje, že současný stav bezdětných párů i singles může být ovlivněn „*mnoha důvody, jak na osobní, tak na ekonomické rovině*“⁶⁰. Respondenti si v každé skupině (osobní a ekonomická rovina) vybírali dva hlavní důvody vlastní dosavadní bezdětnosti. Na rovině osobní stojí mezi důvody dosavadní bezdětnosti nejistota aktuálního

⁵⁷ PALONCYOVÁ, Jana, HAŠKOVÁ, Hana, HÖHNE, Sylva, KUCHAROVÁ, Věra a ŽÁKOVÁ, Lucie. *Bezdětní a postoje k rodičovství* [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i, 2021 [cit. 2022-03-26]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/360238052_Bezdetni_a_postoje_k_rodicovstvi, S. 79.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Tamtéž, s. 83.

partnerského vztahu či jeho absence, nebo „*preferance svobodného a nezávislého života*“⁶¹. Dále uvádí: „*Chybějící partner je uváděn jako zcela zásadní důvod bezdětnosti právě ve skupině singles, kde také výrazně převyšuje ostatní důvody (62 %). Zvláště se to týká vysokoškolsky vzdělaných singles. Svobodu a nezávislost jako důvod odkládání rodičovství uvádějí singles až na druhém místě, a to se značným odstupem (30 %)*.“⁶² Ve skupině LAT párů převažuje jako hlavní důvod dosavadní bezdětnosti hlavně nejistá partnerská situace, potřeba svobody a nezávislosti je opět na druhém místě. Opačně je to pro respondenty žijící v páru ve společné domácnosti. Ti na prvním místě uvádí potřebu vlastní svobody a nezávislosti (39 %) a až na druhém místě s 26 % je nejistota partnerského vztahu. Výzkumný tým díky datům tedy vyvozuje, že „*pokud je splněna podmínka stabilního partnerského vztahu, přesouvá se těžiště důvodů bezdětnosti na jedné straně směrem k uchování svobody a nezávislosti, zvláště mezi bezdětnými s vysokoškolským vzděláním, na straně druhé směrem k nedostatečnému finančnímu zázemí a problematické bytové situaci*“⁶³.

Tímto tým odborníků už naznačuje druhou skupinu důvodů, která stojí za bezdětností. V případě těchto důvodů se ale nedá mluvit o dobrovolné bezdětnosti, ale spíše o té nedobrovolné, respektive způsobené okolnostmi. Ačkoliv tyto důvody už nesouvisí s dobrovolnou bezdětností v tom smyslu, v jakém jsem ji definovala na začátku práce, i tak ale stojí za to alespoň stručně tuto skupinu důvodů představit.

Studie ukazuje, že: „*Posun směrem od osobních důvodů k ekonomickým podmínkám ovlivňujícím odkládání rodičovství je nejzřetelnější v případě bezdětných partnerství. Právě v této skupině je finanční nepřipravenost na rodičovství vůbec nejčastěji zmiňovaným důvodem pro odklad rodičovství, a to mírně častěji než svobodný a nezávislý*

⁶¹ PALONCYOVÁ, Jana, HAŠKOVÁ, Hana, HÖHNE, Sylva, KUCHAROVÁ, Věra a ŽÁKOVÁ, Lucie. *Bezdětní a postoje k rodičovství* [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i, 2021 [cit. 2022-03-26]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/360238052_Bezdetni_a_postoje_k_rodicovstvi, S. 83.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Tamtéž.

*život bez dětí (44 % vs. 39 %).*⁶⁴ Velkou překážku představuje i nevyřešené bydlení, za jeden ze dvou hlavních důvodů dosavadní bezdětnosti ho označilo 34 % respondentů. Výzkum ale ukázal i to, že „*pro pětinu bezdětných partnerství nehrají v odkládání rodičovství předložené ekonomické faktory žádnou roli*“⁶⁵.

⁶⁴ PALONCYOVÁ, Jana, HAŠKOVÁ, Hana, HÖHNE, Sylva, KUCHAROVÁ, Věra a ŽÁKOVÁ, Lucie. *Bezdětní a postoje k rodičovství* [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i, 2021 [cit. 2022-03-26]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/360238052_Bezdetni_a_postoje_k_rodicovstvi, S. 84-85.

⁶⁵ Tamtéž, s. 85.

4 Rozhlasový dokument

Téma dobrovolné bezdětnosti jsem se v praktické části rozhodla zpracovat prostřednictvím rozhlasového dokumentu. Vzhledem k tomu, jak je moje práce koncipovaná, mi přišla volba žánru rozhlasového dokumentu adekvátní.

Rozhlasový dokument je podle *Slovníku žurnalistiky* podskupinou dokumentu samotného. Obecně ho Halada a Osvaldová popisují jako „*písemný, zvukový nebo obrazový doklad [...] podávající důkazy o osobách, jevech, událostech nebo o době obecně a dosvědčující jejich pravdivost*“⁶⁶. Rozhlasový dokument pak autoři definují jako „*obecné označení skupiny žánrů uplatňujících jako základní tvůrčí princip zprostředkování autentického zvukového svědectví o osobách a událostech*“⁶⁷. Dodávají, že tato metoda prostupuje všemi rozhlasovými žánry (nejčastěji publicistický rozhovor, reportáž, pásmo a využívá se i v literární tvorbě). Kromě autentického a do jisté míry pasivního zvukového zachycení reality jsou jeho součástí i subjektivní prvky, které „*vyplývají z autorova tvůrčího přístupu k tématu, např. k výběru faktů (archivních záznamů, citátů z písemných materiálů, svědeckých výpovědí apod.), k jejich uspořádání, interpretaci a k hledání nových vztahů a souvislostí*“. Subjektivní prvky jsou podle autorů zároveň obsaženy už i v samotných dokumentech, například v archivních záznamech výpovědí osob.⁶⁸

Velmi podobně definuje rozhlasový dokument i Josef Maršík ve *Výběrovém slovníčku termínů slovesné rozhlasové tvorby*. Tvrdí, že dokument stojí na tvůrčím principu zaznamenání autentického zvukového svědectví o osobách a událostech. Upozorňuje ale, že není pouhou „*pasivní fotografií reality*“⁶⁹. Uznává totiž stejně jako Osvaldová a Halada subjektivní prvky, které vyplývají z autorova tvůrčího principu.⁷⁰

⁶⁶ HALADA, Jan a OSVALDOVÁ, Barbora eds. *Slovník žurnalistiky: Výklad pojmů a teorie oboru*. Univerzita Karlova: Nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3752-5. S. 71.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ MARŠÍK, Josef. *Výběrový slovníček termínů slovesné rozhlasové tvorby*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu Praha, 1999. S. 9.

⁷⁰ Tamtéž, s. 9-10.

Pavel Kácha v Navrátilových *Čtrnácti kapitolách o rozhlase* při snaze definovat rozhlasový dokument zdůrazňuje, že pro žánr je klíčovým faktorem zejména autentičnost užívaných materiálů. Dodává také, že autor rozhlasového dokumentu slouží jako zprostředkovatel reality, nikoliv jako její interpret či účastník děje. To je podle něj zásadní rozdíl mezi publicistickým pásmem a rozhlasovým dokumentem. Dokument vzniká při autorově tvůrčím procesu, pracuje s faktografickou přesností a využívá cit pro charakterizační detail. Emotivní složka se do dokumentu dostane zejména prostřednictvím autentických dokumentárních prvků a způsobem jejich využití.⁷¹

⁷¹ KÁCHA, Pavel. Publicistika a dokumentaristika. In: NAVRÁTIL, Karel, ed. *Čtrnáct kapitol o rozhlase*. Praha: Literární akademie, 2006, s. 69-76. ISBN 80-86877-04-3. S. 75.

5 Metodologická část

Už při samotném vybírání tématu jsem věděla, že chci zachytit danou problematiku komplexně. Proto mi volba rozhlasového dokumentu jakožto žánru přišla díky jeho definici vhodnou volbou. Jádrem a primárním cílem dokumentu bylo od začátku vyzpovídání lidí, kteří nechtějí mít děti. Určila jsem si, že v dokumentu chci mít zastoupené muže i ženy, jelikož v mnoha výzkumech jsou dotazovány na bezdětnost jen ženy. Zároveň jsem i předpokládala, že sociologický i psychologický aspekt dobrovolné bezdětnosti bude jiný pro muže a ženy. Důležitý aspekt respondentů je věk, hledala jsem totiž dobrovolně bezdětné pod 30 let, aby mi byli věkově blízko a mohli tak potenciálně zastupovat názory mých vrstevníků. Považovala jsem za zásadní určit finální počet respondentů, a to především kvůli posluchači a jeho omezené kapacitě orientovat se ve velkém počtu hlasů. Rozhodla jsem se tedy pro 4 dobrovolně bezdětné – 2 muže a 2 ženy. Výpovědi a ruchy nahrané v jejich prostředí považuji za autentické zvukové svědectví.

Součástí dokumentu jsou ale i 3 odborníci, kteří na téma dobrovolné bezdětnosti nahlíží skrze svou profesi – jsou jimi psychologka, socioložka a ekonomka. S nimi jsem naopak dělala rozhovor ve zvukově čistém prostředí a jejich výpovědi slouží k uvedení faktů a obecně poskytnutí odborného pohledu na věc. Stojí tak v opozici k subjektivním výpovědím a tento efekt je podtrhnutý i tichým prostředím, ve kterém jsme dělali rozhovor. Často jejich odpovědi fungují jako pojítka mezi výpověďmi dobrovolně bezdětných. Veškerý zvukový materiál jsem pak propojila napsanými a následně mnou namluvenými autorskými texty (tzv. asynchrony). Role mých asynchronů v dokumentu je především navigační a pomáhá posluchačům se zorientovat v tom, kdo mluví, případně tematicky propojuje jednotlivé části. Subjektivně ale do práce hodně zasahuji – výstavba dokumentu, výběr výpovědí, pořadí mluvčích i otázky, jsou odrazem mého subjektivního postoje k tématu. Vždy jsem se ale snažila otázky tvořit na základě důkladné rešerše.

5.1 Výběr respondentů

Pro hledání dobrovolně bezdětných jsem využila facebookové skupiny *No kidding Czech – Dobrovolně bezdětní*. Do skupiny ale nemůže příspěvky přidávat úplně kdokoliv, má k tomu povolení jen pár správců skupiny. Domluvila jsem se tedy s jednou ze správkyn a

zakladatelkou této české odnože známého sdružení a ona přidala můj příspěvek do skupiny. Byla jsem překvapená intenzitou odezvy. Pod příspěvkem samotným bylo asi 150 komentářů, od lidí různého věku. Je pravda, že mnoho z nich už přesahovalo mou stanovenou hranici 30 let, ale ani těch mladších nebylo málo. Řada z nich se mi ozvala přímo v soukromé zprávě, takže celkem jsem měla přes 180 možných respondentů. Výrazná většina z nich byly ženy. Mužů se mi celkově ozvalo méně a většina z nich byla starších třiceti let. I na takto malém vzorku bylo vidět, že otázku, jestli se stát rodiči, řeší ženy výrazně dříve.

Z velkého počtu možných respondentů jsem měla obrovskou radost a vážila jsem si ochoty takového množství lidí se mnou mluvit o tak osobním tématu. Nicméně jsem si musela vybrat pouze 4. Toto mnou stanovené číslo se mi nechtělo překračovat, protože jsem potřebovala, aby byl dokument přívětivý pro posluchače. Kdybych zařadila větší množství respondentů, posluchač by se v nich nemusel orientovat a mohl by být přehlčený. Navíc by dokument z časových důvodů nemohl jít tak moc do hloubky a k tomu představit životy dobrovolně bezdětných. Výběr byl v některých případech velmi snadný. Hodně pomohlo, když mi lidé kromě věku napsali nějakou další zajímavost a převážně na základě té jsem vybírala. I přesto, že jsem se rozhodla mluvit jen se čtyřmi lidmi, snažila jsem se, aby byl výběr co nejpestřejší.

Nakonec jsem se spojila s Lucií, Pavlínou, Lukášem a Alvinem. Lucii je 23 let a před dvěma roky absolvovala dobrovolnou sterilizaci. Pavlíně je 26, sama děti mít nechce, ale pracuje ve školce a práce jí naplňuje. Lukášovi je 30, sám sebe nevidí jako dobrovolně bezdětného, ale označuje se za jejich podporovatele. Momentálně vlastní děti nechce. Alvinovi je 26 a jako jeden z důvodů vlastní dobrovolné bezdětnosti udává klimatickou krizi.

5.2 Výběr odborníků

Kromě osobních příběhů jsem si přála dostat do dokumentu názor odborníků. Ten měl na celé téma poskytnout ucelený a odborný pohled. Rozhodla jsem se udělat rozhovory s odborníky z oblasti psychologie, sociologie a ekonomie, čímž kopíruji strukturu teoretické práce a kapitoly *Problémy spojené s fenoménem dobrovolné bezdětnosti*.

Mezi psychology jsem hledala někoho, kdo se věnuje rodinné psychologii a ideálně přímo dobrovolné bezdětnosti. Nejprve jsem se snažila kontaktovat Irenu Sobotkovou z Univerzity Palackého v Olomouci. Sobotková se věnuje psychologii rodiny a ve své knize *Psychologie rodiny* z roku 2001 dobrovolnou bezdětnost popisuje. S paní Svobodovou se mi ale nepodařilo se spojit a rozhodla jsem se oslovit psycholožku Kristinu Sarisovou, která už mé žádosti vyhověla. Sarisová poskytuje soukromé psychologické poradenství a také publikuje populárně naučné texty na webu *psychologie.cz*. V jednom z těchto textů se věnovala právě psychologickému aspektu dobrovolné bezdětnosti.

V případě sociologie jsem jako první zkoušela kontaktovat Hanu Haškovou, která se dobrovolné bezdětnosti věnuje v Česku už řadu let. Její práce sloužily jako jedny z hlavních zdrojů pro tuto práci. Paní Hašková se se mnou z časových důvodů nemohla potkat a odkázala mě na kolegy z *Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (RILSA)*, se kterými v minulosti také spolupracovala. Kontaktovala jsem tedy Janu Paloncyovou, která řídila nejnovější výzkum týkající se bezdětných z roku 2020, a domluvily jsme se na rozhovoru.

Z ekonomů jsem se na doporučení Romana Horvátha z Institutu ekonomických studií rozhodla kontaktovat Barbaru Pertold-Gebickou. Na IES působí na Katedře makroekonomie a ekonometrie. Ve svých odborných článcích se věnuje například rodičovským dovoleným nebo překážkám, kterým ženy čelí při návratu na pracovní trh po mateřské.

5.3 Nahrávání materiálů

Při nahrávání odbornic jsem se snažila o co zvukově nejčistší prostředí. V případě psycholožky Kristiny Sarisové a socioložky Jany Paloncyové jsem využila elévského studia v Českém rozhlase. Ve studiu jsme každá měly vlastní mikrofon s pop filtrem. S Barbarou Pertold-Gebickou jsem dělala rozhovor u ní v kanceláři na diktafon Tascam DR-40X. Na stejný diktafon jsem nahrávala i rozhovory se všemi bezdětnými.

Na každou odbornici jsem si připravila vždy zhruba 10 otázek. Díky rešerši a psaní teoretické práce jsem dokázala anticipovat odpovědi a sestavila jsem otázky tak, abyich odpovědi odborníků mohla jednoduše použít do dokumentu.

V případě bezdětných jsem se ale chtěla dostat blíž k jejich běžným životům. Snažila jsem se tedy nejenom nahrát rozhovor na samotné téma, ale bavit se s nimi i o jejich životě, práci, koníčcích apod. V rámci nahrávání jsem si přála zachytit i zvuky nebo ruchy, které by pro ně byly svým způsobem charakteristické.

Za Lucií jsem se vydala do Ostravy a strávila jsem s ní půl dne v její práci. V Ostravě i studuje vysokou školu. Živí se jako kurýr a rozváží potraviny. Rozhovor o bezdětnosti jsme nahrávaly v autě u skladu, když měla pauzu. V dokumentu jsou ale použité i části, které jsem nahrála během odpoledne, když jsme spolu nakládaly nákupy do auta a pak jsme je rozvážely po Ostravě a okolí. V dokumentu je tedy v určitých částech slyšet například jedoucí auto nebo šustění papírových tašek.

Lukáš bydlí v Praze, pracuje v České spořitelně, v oddělení věnující se hypotékám. Kromě práce má celou řadu koníčků – hraje v kapele, věnuje se bojovým sportům a píše. Rozhovor jsme nahrávali v čajovně, přečetl mi i úryvky ze své knihy, kterou nedávno dokončil. Ukázky z ní jsem také využila v dokumentu.

Pavčina pracuje v alternativní mateřské školce. Během dne je většinou s dětmi v přírodě. Tam pak se svým psem ráda tráví i svůj volný čas. Když není venku, tak si čte nebo chodí do hospody. Část rozhovoru jsme taky nahrávaly v lese, kde ráda tráví spoustu času a venčí svého psa.

S Alvinem jsem se sešla v co-workingovém prostoru, který i zaměstnává lidi v oblasti inovací, akceleračních projektů a neziskových organizací. Alvin má v této firmě na starost marketing, propaguje tzv. akcelerační a inkubační programy. Když není v práci, tak tráví čas se svou přítelkyní, jezdí na výlety, venčí svoji kočku nebo poslouchá podcasty. Zajímá se také o klima. Ochrana životního prostředí není ale jediný důvod, proč nechce mít děti.

Pro bezdětné jsem měla předem připravenou základní sadu otázek, ze které jsem vycházela. Na některé otázky jsem se tudíž ptala všech, některé jsem si připravila speciálně pro konkrétního respondenta. Během všech sedmi rozhovorů jsem nahrála přes 7 a půl hodiny materiálu.

5.4 Tvorba scénáře

Po nahrání všech rozhovorů jsem si ty nejdější části nechala přepsat AI nástrojem Good Tape. Přepis nebyl vždy bezchybný, ale umožnil mi lepší orientaci.

Z hlediska samotného formátu dokumentu, jsem uvažovala nad dvěma typy scénáře. První měl tematicky přeskakovat z výpovědi na výpověď a řídit se primárně probíraným tématem. Druhý měl spíš než tematické bloky mapovat příběhy a názory jednotlivých lidí. Nakonec jsem se rozhodla právě pro tento formát. Vzhledem k původní koncepci práce, tedy přiblížení čtyř konkrétních osudů bezdětných, mi dávalo smysl je představit jednotlivě a pokusit se je v omezeném čase ukázat nejen je jako osobnosti, ale i jejich pohled na bezdětnost, osobní zkušenosti a přístup k životu. Jejich výpovědi jsou doplněny poznatky odbornic. Zejména jsem využila rozhovor se socioložkou Janou Paloncyovou, jejíž výpovědi jsem použila i na začátku dokumentu pro uvedení posluchače do kontextu tématu.

Získané synchrony jsem pospojovala pomocí mnou napsaných a nahraných asynchronů, a to také na diktafon Tascam DR-40X.

5.5 Stříh

Materiál jsem sestříhala v programu REAPER. Kromě mnou získaných synchronů a asynchronů jsem použila hudbu volně dostupnou na internetu.

6 Závěr

V této práci, jejíž hlavní částí je rozhlasový dokument, jsem se věnovala fenoménu dobrovolné bezdětnosti se zaměřením na mladou generaci. Teoretická práce slouží jako rozšíření praktické práce, zejména výpovědí odborníků. V teoretické práci jsem také popsala žánr rozhlasového dokumentu, v metodologické pak pracovní postup při jeho tvorbě.

V teoretické práci jsem představila fenomén jako takový, vysvětlila jsem základní problém s jeho definováním, dále jsem krátce uvedla historický kontext. V této části jsem zejména zdůraznila vliv druhého demografického přechodu, který s sebou přinesl vyšší míru individualizace, výrazně se změnilo postavení žen ve společnosti a začaly se více akceptovat nové podoby rodiny. Součástí obecného představení fenoménu je i kapitola o dobrovolné sterilizaci, kterou někteří bezdětní podstupují a v Česku je legální od roku 2012. V další části jsem se zaměřila na vybrané problematické aspekty spojené s dobrovolnou bezdětností. Věnovala jsem se možným problematickým aspektům na rovině psychologické, sociologické a ekonomické. Ve třetí kapitole práce jsem popsala hlavní důvody, které vedou k bezdětnosti v Česku, především jsem vycházela z nejnovější studie Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (RILSA) z roku 2020. V závěru teoretické části jsem vysvětlila specifika rozhlasového dokumentu v českém prostředí a v metodologické části jsem podrobně popsala vlastní pracovní postup.

V praktické části jsem vytvořila rozhlasový dokument. Ten přiblížil čtyři různé příběhy dobrovolně bezdětných do 30 let. Dokument se pokouší podat komplexní obraz nejen o jejich příbězích, ale i o tématu dobrovolné bezdětnosti jako celku. Odborný pohled dokument poskytuje díky výpovědím tří odborníků, které se více či méně ve své profesi dobrovolnou bezdětností zabývají. Dokument ukazuje různé oblasti tohoto sociologického fenoménu a snaží se doplnit a rozšířit stávající převážně stereotypizující názor většinové společnosti.

7 Summary

In this thesis, of which the main output is a radio documentary, I have examined the phenomenon of voluntary childlessness with a focus on the young generation. The theoretical work serves as an extension of the practical work, especially the remarks of experts incorporated in the radio documentary. In the theoretical part I also described the genre of radio documentary, and in the methodological part I described its production step by step.

In the theoretical thesis I introduced the phenomenon as such, explained the fundamentals of the problem with the definition itself, and provided a brief historical context. In this part, I particularly emphasized the influence of the second demographic transition, characterized with a higher degree of individualization, a significant change of the position of women in society, and a greater acceptance of new forms of family. The general introduction of the phenomenon includes a chapter on voluntary sterilisation, a medical procedure that some childless people undergo. In the Czech Republic, it has been legal since 2012. In the next part I focus on selected problematic elements related to voluntary childlessness. I described possible problematic aspects on the psychological, sociological, and economic levels. In the third chapter of the thesis, I described the main reasons that lead to childlessness in the Czech Republic, using the data from the latest study of the Research Institute of Labour and Social Affairs (RILSA) on voluntary childlessness from 2020. At the end of the theoretical part, I explained the specifics of the radio documentary in Czech environment and in the methodological part I described in detail my own process of work while making the radio documentary.

In the practical part, I created a radio documentary. It presented four different stories of voluntarily childless people under 30. The documentary aims to give a comprehensive picture not only of their stories but also of the phenomenon of voluntary childlessness itself. The documentary provides opinions and explanations from experts thanks to the testimonies of three female professionals who to some extent deal with voluntary childlessness in their professional field. The documentary reveals the many different layers of this sociological phenomenon and tries to break down the established and stereotyping view of voluntary childless people by broad society.

8 Zdroje

8.1 Bibliografie

HALADA, Jan a OSVALDOVÁ, Barbora eds. *Slovník žurnalistiky: Výklad pojmů a teorie oboru*. Univerzita Karlova: Nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3752-5.

MARŠÍK, Josef. *Výběrový slovníček termínů slovesné rozhlasové tvorby*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu Praha, 1999.

NAVRÁTIL, Karel, ed. *Čtrnáct kapitol o rozhlase*. Praha: Literární akademie, 2006. ISBN 80-86877-04-3.

8.2 Internetové zdroje

Archive: Struktura a stárnutí obyvatelstva. *Eurostat: Statistics Explained* [online]. European Union, 2020 [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Struktura_a_stárnutí%C3%AD_obyvatelstva

BECHNÁ, Klára. Sterilizace. *Lékárnické kapky* [online]. Praha: Česká lékárnická komora, c2023 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.lekarnickekapky.cz/leky/deti-a-maminky/sterilizace.html>

DAVIDMAN, Ann. I help people decide if they want to have kids. Here's my advice. *Vox* [online]. Vox Media, c2023, Apr 26, 2021 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.vox.com/first-person/22370250/should-i-have-kids-a-baby-decide-start-family-parenthood-kids-childfree>

Female sterilisation: Your contraception guide. *NHS* [online]. NHS, 18 March 2021 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.nhs.uk/conditions/contraception/female-sterilisation/>

HANŽLOVÁ, Jitka a PIROCH, Jan. Obyvatelstvo České republiky bude v průměru dále stárnout. *iRozhlas.cz* [online]. Praha: Český rozhlas, c1997-2023, 19. ledna 2010 [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/obyvatelstvo-ceske-republiky-bude-v-prumeru-dale-starnout_201001191400_jpiroch

HAŠKOVÁ, Hana. *Fenomén bezdětnosti v české společnosti*. [online]. Praha, 2010 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/86105/150000898.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra sociologie. Vedoucí práce Tuček, Milan.

KOHOUTEK, Rudolf. Pojem Living Apart Together (LAT). *Slovník cizích slov* [online]. c2005-2023 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/living-apart-together-lat>

KREYENFELD, Michaela a KONIETZKA, Dirk, ed. *Childlessness in Europe: Contexts, Causes, and Consequences* [online]. Rockstock: Springer Open, 2017 [cit. 2022-08-29]. ISBN 978-3-319-44667-7. Dostupné z: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-319-44667-7.pdf>

LESTHAEGHE, Ron. The second demographic transition: A concise overview of its development. *PNAS* [online]. 2014, December 1, 2014, **111**(51), 18112-18115 [cit. 2023-03-15]. ISSN 1091-6490. Dostupné z: doi: <https://doi.org/10.1073/pnas.1420441111>

Natalism: Definition & Meaning. *Merriam-Webster* [online]. Springfield, Massachusetts: Merriam-Webster, c2023 [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/natalism>

NĚMEC, Václav, SURÝ, Jan, ed. Anglická průmyslová revoluce a její rozšíření. *Dějepis.com* [online]. c1997-2023 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z:

https://www.dejepis.com/ucebnice/anglicka-prumyslova-revoluce-a-jej-rozsireni/#Dusledky_prumyslove_revoluce

PALONCYOVÁ, Jana, HAŠKOVÁ, Hana, HÖHNE, Sylva, KUCHAROVÁ, Věra a ŽÁKOVÁ, Lucie. *Bezdětní a postoje k rodičovství* [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i, 2021 [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/360238052_Bezdetni_a_postoje_k_rodicovstvi,
i,

Plodnost v Česku byla loni nejvyšší od roku 1992, vzrostla na hodnotu 1,83 dítěte na matku. *iRozhlas.cz* [online]. Praha: Český rozhlas, c1997-2023, 15. prosince 2022 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/ekonomika/porodnost-cesko-csu-plodnost-deti-magdalena-bastecka_2212151610_ula

Porodnost: Základní ukazatele. *Demografický informační portál* [online]. Demografické informační centrum, 2004 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: http://demografie.info/?cz_porodnostukazatele

Rodina: Zpravodaj odboru rodinné politiky a ochrany práv dětí [online]. MPSV, 2021 [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/ul_2503.pdf.

ROJAS BENAETUR, Hector M., QUIRAMA, Andrea H. a RUBIO, Carolina R. Voluntary childlessness in a society reluctant to change. *Sociology Compass* [online]. Wiley, 2023, 7(2) [cit. 2023-03-25]. ISSN 1751-9020. Dostupné z: [doi:https://doi.org/10.1111/soc4.13040](https://doi.org/10.1111/soc4.13040)

Starobní důchod podrobně. *Česká správa sociálního zabezpečení* [online]. Česká správa sociálního zabezpečení [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/starobni- Duchod-podrobne>

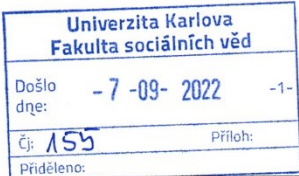
Sterilizace: Co je sterilizace?. *Antikoncepce.cz* [online]. Bayer, c2021 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.antikoncepce.cz/sterilizace>

ZAIDI, Batool a MORGAN, Philip, S. The Second Demographic Transition Theory: A Review and Appraisal. *Annual Review of Sociology* [online]. 2017, **43**(1), 473-492 [cit. 2023-03-15]. ISSN 0360-0572. Dostupné z: doi:10.1146/annurev-soc-060116-053442

Zákon č. 373/2011 Sb.: Zákon o specifických zdravotních službách. *Zákony pro lidi* [online]. AION CS, c2010-2023 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-373/>

9 Teze bakalářské práce

SCHVÁLENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze PRAKTICKÉ BAKALÁŘSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Špetová, Lucie	Razítko podatelny:
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2020	
Fakultní e-mail diplomantky/diplomanta: 35918913@fsv.cuni.cz	
Studijní program/specializace: Komunikační studia – Žurnalistika/prezenční	
Název praktické a teoretické části bakalářské práce v češtině: Bezdětné děti – dobrovolná bezdětnost u mladé generace (rozhlasový dokument)	
Název praktické a teoretické části bakalářské práce v angličtině: Childless children: voluntary childlessness within young generation (radio documentary)	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2022/2023) (diplomovou práci je možné obhajovat nejdříve šest měsíců od schválení tezí) LS 2022/2023	
Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků): Tato práce se zabývá fenoménem dobrovolné bezdětnosti, a to u lidí ve věku mezi zhruba 20-30 lety. Fenomén je v práci přiblížen prostřednictvím rozhlasového dokumentu a demonstrován zejména na čtyřech osobních příbězích. Teoretická část bakalářské práce vysvětluje pojem dobrovolná bezdětnost, stručně uvádí jeho historii a nejčastější důvody dobrovolné bezdětnosti. V teoretické části jsou také nastíněny dopady dobrovolné bezdětnosti na společnost i jednotlivce z hlediska psychologického, sociologického a ekonomického. Praktickou část bakalářské práce tvoří rozhlasový dokument. Ten seznámí posluchače s příběhy dvou mužů a dvou žen ve věku mezi zhruba 20-30 lety a představí jejich důvody, proč se dobrovolně rozhodli nemít děti. Osobní příběhy budou doplněny o poznatky odborníků – psychologů, sociologů a ekonomů. Rozhlasový dokument má za cíl přiblížit narůstající fenomén dobrovolné bezdětnosti na konkrétních osudech a zároveň také doplnit osobní výpovědi i fakty a poznatky odborníků.	
Předpokládaná struktura teoretické práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):	
1. Úvod – vysvětlení fenoménu dobrovolné bezdětnosti, zdůvodnění výběru tématu 2. Teoretická část <ul style="list-style-type: none"> 2.1. Dobrovolná bezdětnost <ul style="list-style-type: none"> ○ Základní vysvětlení pojmu ○ Historie fenoménu ○ Problémy spojené s fenoménem bezdětnosti <ul style="list-style-type: none"> ○ Psychologický aspekt ○ Sociologický aspekt <ul style="list-style-type: none"> ▪ Společenské stigma ○ Ekonomický aspekt 2.1.1. Nejčastější důvody pro dobrovolnou bezdětnost 2.2. Rozhlasový dokument <ul style="list-style-type: none"> ○ specifikace žánru ○ definice rozhlasového dokumentu 	
3. Metodologická část <ul style="list-style-type: none"> 3.1. Pracovní postup 3.2. Rozbor praktické části <ul style="list-style-type: none"> ○ návaznost na teoretickou část, popis jednotlivých zpovídaných 	

4. Závěr Zdroje Přílohy
Druh praktické práce/předpokládaná podoba: Rozhlasový dokument
Vymezení zpracovávaného materiálu: Teoretická část: literatura zabývající se tematikou dobrovolné bezdětnosti, psychologické publikace zaměřené na dobrovolnou bezdětnost, sociologické publikace zaměřené na dobrovolnou bezdětnost a její dopady na společnost, ekonomické publikace zaměřené na dobrovolnou bezdětnost a její možné dopady na svět. Praktická část: rozhovory se čtyřmi jednotlivci ve věku cca 20–30 let, kteří se rozhodli dobrovolně nemít děti, dále rozhovory s odborníky na dané téma – psychology, sociology a ekonomy.
Postup (metodologie v teoretické části a technika v praktické části práce) při zpracování materiálu: Teoretická část: literární rešerše Praktická část: rozhlasové rozhovory (osobní setkání se čtyřmi respondenty – dvěma muži a dvěma ženami), ve kterých se bude rozebírat jejich rozhodnutí dobrovolně nemít děti, budou dotazováni na konkrétní důvody, které je vedly k tomuto rozhodnutí, na reakce okolí, na případné kontroverze či problémy, se kterými se setkali v reakci na jejich rozhodnutí apod., rozhovory budou doplněny vlastními synchrony a rozhovory s psychologem, sociologem či ekonomem.
Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a způsobu jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2–5 řádků): HAŠKOVÁ, Hana. 2009. <i>Fenomén bezdětnosti</i> . Praha: Sociologické nakladatelství SLON. 267 s. ISBN 978-80-7419-020-9. <ul style="list-style-type: none"> Odborná kniha, původně dizertační práce, kterou autorka následně vydala i v knižní podobě. Zabývá se fenoménem bezdětnosti v celé jeho šíři, věnuje se dobrovolné i nedobrovolné bezdětnosti. Svou prací odhaluje faktory, které mají vliv na rostoucí míru bezdětnosti v české společnosti. KREYENFELD, Michaela a KONIETZKA, Dirk, ed. <i>Childlessness in Europe: Contexts, Causes, and Consequences</i> [online]. Roekstock: Springer Open, 2017 [cit. 2022-08-29]. ISBN 978-3-319-44667-7. Dostupné z: https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-319-44667-7.pdf <ul style="list-style-type: none"> Cizojazyčná kniha, která se věnuje tématu bezdětnosti, jak dobrovolné, tak nedobrovolné, v několika obsáhlých kapitolách. Kniha nejen umožňuje porovnání situací v několika zemích Evropy, ale také udává důvody a dopady tohoto rozhodnutí. MCALLISTER, F. a CLARKE, L. Voluntary childlessness: trends and implications. In: BENTLEY, Gillian R. a MASCIE-TAYLOR, C. G. Nicholas, ed. <i>Infertility in the Modern World: Present and Future Prospects</i> [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 189 - 237 [cit. 2022-08-29]. ISBN 9780511613036. Dostupné z: https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/95540982A4006ED06B7B75A78663B43A/9780511613036c6_p189-237_CBO.pdf/voluntary-childlessness-trends-and-implications.pdf <ul style="list-style-type: none"> Kapitola z odborné knihy, která se věnuje neplodnosti obecně. Tato kapitola se však věnuje fenoménu dobrovolné bezdětnosti. Porovnává situaci ve Velké Británii s ostatními zeměmi Západní Evropy. Poukazuje zejména na příčiny, které vedou k nárůstu tohoto fenoménu. PALONCOVÁ, Jana, HAŠKOVÁ, Hana, HÖHNE, Sylva, KUCHAROVÁ, Věra a ŽÁKOVÁ, Lucie. <i>Bezdětní a postoje k rodičovství</i> [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i. 2021 [cit. 2022-08-29]. ISBN 978-80-7416-413-2. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/360238052_Bezdetni_a_postoje_k_rodicovstvi <ul style="list-style-type: none"> Odborný text z roku 2021 vydaný Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, který se věnuje narůstajícímu fenoménu dobrovolné bezdětnosti. Ta je v České republice poměrně vysoká. Práce

<p>přináší výsledky výzkumu jednotlivců i párů, kteří se rozhodli nemít děti. SMITH, Imogene, KNIGHT, Tess, FLETCHER, Richard a MACDONALD, Jacqui A. When men choose to be childless: An interpretative phenomenological analysis. <i>Journal of Social and Personal Relationships</i> [online]. 2020, 37(1), s. 325-344 [cit. 2022-08-29]. Dostupné z: doi:https://doi.org/10.1177/0265407519864444</p> <ul style="list-style-type: none"> • Článek z odborného časopisu, který se zabývá dobrovolnou bezdětností u mužů. Většina článků a výzkumů se věnuje důvodům žen, jelikož se jich mateřství většinou týká více než mužů, ale tento příspěvek poukazuje i na aktuální důvody a pohled mužů na dané téma.
<p>Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let):</p> <p>KOLÁŘOVÁ, Karolína. <i>Bezdětnost jako životní styl</i>. 2019. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a region. rozvoje. Vedoucí práce Kocourková, Jiřina.</p> <p>STRÍBRSKÁ, Šárka. <i>Dobrovolná bezdětnost jako odpověď na klimatickou krizi současného světa</i>. Praha, 2021. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Program Sociální a kulturní ekologie. Vedoucí práce Novák, Arnošt.</p> <p>VESELOVSKÁ, Jana Emilie. <i>Reprezentace dobrovolné bezdětnosti v online médiích</i>. Praha, 2022. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra mediálních studií. Vedoucí práce Vochocová, Lenka.</p> <p>VYCHOVÁ, Šárka. <i>Dobrovolná bezdětnost jako sociální fenomén</i>. Praha, 2020. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Pracoviště Historické sociologie. Vedoucí práce Vávra, Martin.</p>
<p>Datum / Podpis studenta/ky</p> <p style="text-align: right;">7.9.2022</p>

<p>TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:</p> <p>Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:</p>
<p>Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:</p>
<p>Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.</p>
<p>Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.</p> <p>Němcová Tejkalová, Alice</p> <p style="text-align: right;">5.9.2022</p>
<p>Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga</p> <p style="text-align: right;">Datum / Podpis pedagožky/pedagoga</p>

<p>TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO VE VYHLÁŠCE ŘEDITELE INSTITUTU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO VÝTISKU DIPLOMOVÉ PRÁCE.</p> <p>TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE GARANT PŘÍSLUŠNÉHO STUDIJNÍHO PROGRAMU.</p>

10 Přílohy

Příloha č. 1

SCÉNÁŘ

BEZDĚTNÉ DĚTI: DOBROVOLNÁ BEZDĚTNOST V MLADÉ GENERACI

(hudba)

Já: Co se vám vybaví, když řeknu slovní spojení “mít děti”?

(hudba)

Lukáš: „Závazek. Těžkej, je to jak pouta.“

Lucie: „Taková jako nekončící povinnost. Člověk si řekne, že to je na 18 let, ale ono je to fakt na celý život. Já asi úplně nechci, aby na mě byl někdo závislý nebo abych měla za někoho odpovědnost.“

Alvin: „Starost, náklady, péče, ale asi i radost. Spoustu času.“

Pavčina: „Já jsem se jako představila prostě jako nějaký cizí rodiny, které prostě tak nějak existují. Jako takový obrázek, který vidím tak před sebou, který si mě vlastně vůbec netýká.“

(hudba do ticha)

Zhruba každý 10. Čech nechce mít děti. Alespoň taková čísla ukazují výsledky výzkumného ústavu RILSA z roku 2020. Jak vysvětluje socioložka a jedna z autorek studie Jana Paloncyová, zkoumání dobrovolné bezdětnosti není vůbec snadné.

Jana Paloncyová: „Kdy vlastně se vůbec těch lidí ptáme, že jste dobrovolně bezdětní, protože to jsou vždycky nějaké jako okamžiky, takové vlastně snímky, zachytíme ty lidi v určitém životním stádiu. Ale z těch výzkumů my víme, že postoj k rodičovství a k bezdětnosti se pod vlivem teda nejenom věku, ale životních drah a vůbec zkušeností proměňuje. Čistě technicky by bylo nejlepší ptát se lidí těsně před smrtí, když budu taková

drsná, kteří neměli děti, jestli to bylo jako dobrovolně nebo ne, aby to zreflektovali zpětně.“

Někomu by mohlo připadat, že dobrovolná bezdětnost je úplně nový fenomén. Opak je ale pravdou, v minulosti bylo procento bezdětných dokonce až dvakrát vyšší, než je dnes.

Jana Paloncyová: „Trošku si idealizujeme ten život třeba řekněme v 19 století, v 1. polovině 20. století – ta rodina byla tradiční a všechno fungovalo a manželství se nerozpadla a tak. U nás ta bezdětnost byla poměrně vysoká, to byla až třeba 20 %, protože tady to souviselo s dědickým právem.“

S nástupem komunismu nastalo radikální snížení bezdětných. To ukazuje, jak obrovský vliv má na bezdětnost společenské situace. Zatímco v západním světě probíhala druhá demografická revoluce, která zásadně změnila podobu tehdejší společnosti, u nás byl počet bezdětných rekordně nízký.

Jana Paloncyová: „Během komunismu ta rodina se stala středobodem života, protože nic jiného nebylo úplně možné, takže tam vlastně Česká republika nebo ta střední Evropa byla regionem, kde ta bezdětnost byla úplně jako nejnižší. V těch generacích žen to bylo kolem 5 %.“

Z toho, co říká Jana Paloncyová vidíme, že dobrovolná bezdětnost je velmi ovlivnitelný jev. V průběhu let se mění nejen počet těch, kteří se nechtějí stát rodiči, ale i jejich důvody.

(začíná hudba)

Proč současná mladá generace nechce mít děti? Cítí od svého okolí nátlak? Co pro ně znamená rodina? Jak naplňují svůj život? To jsem se rozhodla zjišťovat v rozhovorech se 4 mladými lidmi. Každý z nich má pro své rozhodnutí jedinečnou sadu důvodů.

(hudba do ticha)

Některé jejich názory jsou téměř totožné ...

Lucie: „Na mě dítě promluví a já jako nevím, jak se k němu chovat. Nedokážu si s ním nějak popovídat o něčem, protože jako o čem vlastně. Já nedokážu podržet nebo pochovat dítě, protože já mám prostě pocit, že mi to nic neříká, že vlastně nevím, co s tím mám dělat.“

Lukáš: „Já se přiznám, řeknu to narovinu – děti nemám rád. Je to něco, co mi nic neříká. Já na ně ani nerad šahám, já se bojím, že to je takový křehký, že to jako rozbiju. Vyloženě nějaký sympatie ani nejsou. Vím, že taková ta veselá dětská energie, co většina lidí vychvaluje, tak mě spíš jako pálí.“

... v jiných se odlišují.

Pavčina: „Když jsem studovala environmentalistiku, tak jsem byla na praxi na farmě, protože strašně moc miluju koně. A tam jsem vozila děti na koních a zjistila jsem, že je to vlastně docela fajn. A pak v rámci nějaký brigády jsem měla jela na příměstský tábor k dětem, k maličkým. A bylo to vlastně hrozně supr. Tak jsem si říkala, že by mě ta práce bavila.“

Alvin: „Jakmile už ty děti začnou růst, tak je to pro mě více a více v pohodě. Užívám si to, byl jsem i skautský vedoucí – nicméně zase kategorie dětí 10 až 15, což je pro mě kategorie, se kterou se dá za mě pracovat a dá se s nima mluvit a nemusí se člověk přizpůsobovat na nějakou extrémně nižší úroveň. Nebo dělat věci, které úplně nechce. Ty děti těch 3 až 10, 5 až 10 jsou za mě v pohodě tak jako půjčit si a vrátit – vidět je jednou za nějaký čas, pohrát si s nima u bratrů a tak. Ale že bych po tom toužil, tak to ne.“

(začíná hudba a postupně vygraduje do ticha)

Kapitola první – LUCIE

(ruch – telefonní hovor Lucie se zákaznící)

Lucie je třiadvacetiletá studentka, dokončuje bakalářské studium v Ostravě, a kromě toho chodí taky do práce - žíví se jako kurýř pro rozvážkovou službu Rohlík.

(ruch – Lucie popisuje věci, co se jí staly během rozvážení nákupů)

V autě tráví spoustu času, ráda při rozvážení poslouchá nahlas hudbu.

Lucie: „Já to mám podle nálady, kromě Evy a Vaška si poslechnu snad všechno. Každý den to je jiné – někdy rock, metal, někdy mám náladu na nějaký rap, občas klasický popík, ale většinou poslouchám nějakou elektronickou hudbu, takovéty různé remixy, dubstep, hardstyle a tady tyhlety... jé, já jsem měla odbočit, no kecám a neodbočuju.“

(v podkresu hraje hudba od Lucie, do ticha)

Lucie toho chce v životě ještě hodně zažít, například by ráda v budoucnu cestovala.

Lucie: „Ono je možná i tím, že jak moji rodiče nikdy neměli moc peněz, tak my jsme vlastně necestovali. Já jsem poprvé letěla letadlem asi před měsícem. Poprvé jsem viděla moře v 16, když jsem si sama zaplatila školní zájezd do Anglie. A to vlastně jsem viděla moře jenom když jsme proplouvali trajektem z Francie. Takže já jsem třeba nikdy v životě nebyla u moře. Takže já těch plánů mám hrozně moc. Chtěla bych vidět moře. Nějaké exotické, nemusí to být Bali nebo Karibik, ale třeba blbé Řecko. A hrozně bych se chtěla podívat do Japonska, protože se mi líbí ta kultura. A chtěla bych vidět polární záři, takže navštívit nějaké severské země. Ono toho je fakt hrozně moc.“

Ať už bude cestovat kamkoliv, jedno je jasné. Ani v jedné z těchto představ se neobjevuje její budoucí dítě. To, že žádné nechce, ví už dlouho.

Lucie: „Já už jak jsem byla malá, třeba kolem nějakých jedenácti, dvanácti, tak jsem to vždycky cítila a dávala jsem to docela hodně najevo. Jednou, když jsem třídila staré knížky a dávala jsem je pryč, které už jsem nechtěla. A mamka mi říkala, ať si je nechám, že přece to jednou budu číst moje děti. Tak jsem mamce řekla, fakt v jedenácti letech, s naprosto seriózním výrazem, mami, moji psi nebudou umět číst.“

Pejska si přála celý život, s bývalým přítelem si ho nakonec pořídili.

Lucie: „Já ho zbožňuju, já obecně miluji zvířata, já s nima ráda trávím čas. Ale tím, že to najednou pro mě byla ta povinnost a to, že něčí život na mě závisí, protože já mu musím dát vodu, já mu musím dát nažrat, já ho musím vzít vyvenčit, tak jsem si uvědomila, že jako fakt to není pro mě. Takže i když jsem třeba ten náš rozchod a to, že ten pes zůstal vlastně u bývalého přítele, i když jsem to hrozně obřečela, tak mi se potom tak strašně ulevilo, až se jako stydím to říct, že já jsem ho nechtěla dávat pryč. Ale tak se mi ulevilo, tak ze mě něco hrozně spadlo, že to ani jako neumím popsat.“

(chvíli ticho)

Lucie o sobě tvrdí, že je samotářská. Nejvíc sil načerpá, když je o samotě.

Lucie: „Mám ráda svůj systém, svůj takový pořádek a on zase i souvisí s tou diagnózou ADHD, že jsem hodně citlivá na různé změny, takže jakmile mi někdo šahne do mojho systému, tak s tím mám hodně velký problém. Já fakt radši si to udělám sama a vím, že když to bude špatně, tak to je na mně. Takže co se týče práce jako takové, tak mám ráda pracovat sama. Nevadí mi potkávat se třeba s těmi zákazníky, s těmi klienty, ale ta práce jako taková musí být moje, a ne nějaká týmová.“

Já: „Když tohle poslouchám, tak si tam dokážu i místo práce a lidí dosadit ty děti. Že vlastně jakmile bych si představila vás v té situaci, že jste celý den doma, a to dítě je tam ten prvek toho chaosu, takže to asi je pro vás taky hodně nepříjemná představa.“

Lucie: „Přesně tak. Já si fakt neumím představit, že bych třeba přišla z práce, potom co vlastně celý den musím mluvit s lidma a měla bych se jako ještě o někoho starat a někoho poslouchat. Já si hodně střežím svůj osobní prostor a neumím si představit, že by byl někdo, komu bych vlastně musela dovolovat mi ho narušovat, protože to dítě se nějak neptá, ono prostě potřebuje ten kontakt nějaký.“

Pro Lucii byl strach z toho, že by mohla nechtěně otěhotnět tak velký, že se rozhodla pro dobrovolnou sterilizaci. Šla na ní v jednadvaceti. To je taky věk, od kdy je v Česku tento zákrok povolený. Příznává, že dokud na sterilizaci nešla, často od rodiny slýchala, že si to určitě ještě rozmyslí a že děti jednou mít bude.

Lucie: „Nechápu, proč to nedokáží brát vážně a proč si pořád myslí, že nejsem dost dospělá nebo vyspělá, abych si o tom mohla rozhodnout sama. Pokud jsem dost stará na to, abych dítě měla, abych udělala rozhodnutí, které je na celý život a je strašně závazné a ovlivní to dítě, tak proč, jako nejsem stejně vyspělá na to udělat opačné rozhodnutí to dítě jako nemít nikdy. Které navíc ještě není ani úplně definitivní. Já svoje děti pořád mít můžu – všechno ostatní mi funguje, já jenom nemám vejcovody, vaječníky fungují pořád stejně, děloha funguje pořád stejně, menstruuju, ovuluju, jako prostě každá jiná zdravá žena, nebo si můžu kdykoliv adoptovat, nebo můžu dít pěstounka, když budu chtít, anebo taky jako nemusím.“

Rozhodnutí mít dítě je mnohem definitivnější, než rozhodnutí je nemít. Protože jednou se to dítě narodí, tak už to nezměníte.

Možná i tím, že jsem si tak dlouho procházela těmi poznámkami a tím, že mi nikdo nevěřil, tak jsem si už vytvořila v hlavě takový systém argumentů, že já jsem prostě měla ty odpovědi předpřipravené.“

V Evropě převládá ideál rodiny se dvěma dětmi. Většina společnosti počítá s tím, že jednou všichni budou mít děti. Proč se bezdětní často setkávají s tím, že jim jejich okolí nevěří, vysvětluje psycholožka Kristina Sarisová.

Kristina Sarisová: „Chápu, že vlastně těm lidem to fakt hodně vadí, tyhle ty poznámky, že k tomu dospěješ, k tomu dojdeš, to se změní, až potkáš toho pravýho chlapa, tak se to změní a tak dále. Jakoby to sdělení říká ‚něco s tebou je teďka špatně, ale počkej, až uzraješ a pak to teda přehodnotíš a budeš stejná jako my‘.“

Z Luciina vyprávění je slyšet, že v určitých ohledech neměla úplně jednoduché dětství. Zažila si šikanu ve škole, mezi vrstevníky nikdy neměla moc kamarádů a situace doma nebyla většinu času úplně ideální. To, co si představuje pod pojmem rodina, doma nenacházela.

Lucie: „Vlastně takové ty základní hodnoty, které by rodina měla představovat, tak ty jsme tam prostě neměli. Podle mě rodina má být o tom, že se ti lidi pomáhají, že se podporují, že se mají rádi, že spolu chtějí trávit ten čas, že se na sebe můžou spolehnout. A nemá to být vůbec o tom, kdo vlastně tu rodinu tvoří.“

Cestu ke svojí biologické rodině si pořád ještě hledám. A taková ta moje rodina, kterou jsem považovala za rodinu, což jsem byla já, přítel a pes, tak se tak trošku rozpadla. Takže momentálně jsem tak trošku sama v té svojí rodině. A musím mít ráda sama sebe, musím se umět sama sebe podpořit. Už jenom tohle je náročné, natož, že to děláte pro někoho jiného, protože člověk s tím podle mě musí začít od sebe.“

(hudba, do ticha)

Kapitola druhá – ALVIN

(ruch z Impact Hubu, Alvin popisuje co kde je)

Vysvětluje mi šestadvacetiletý Alvin, zatímco mě provádí po moderním co-workingovém prostoru, kde pracuje. Volný čas tráví posloucháním podcastů nebo chozením na výlety s přítelkyní.

Alvin: „Chodím občas plavat, s partnerkou chodím jednou týdně na jógu, taky venčím kočku. Oblíbená kratochvíle venčit kočku, tak na hodinu, párkrát týdně ven kolem paneláku. Tak se tam vždycky všichni ‚ježíši kočička‘, tak jsem tam za exota a docela mě to baví.“

Alvin je vegetarián, zvířata by chtěl v budoucnu mít určitě víc. Sam o sobě říká, že má radši zvířata než lidi. Stejně jako Lucie, ani on ve svém životě nepočítá s rolí rodiče.

Alvin: „K tomu mám asi 6 nebo 8 důvodů a nevím, jestli je zvládnou vyjmenovat všechny, ale mám k tomu celou škálu důvodů. První je, že si myslím, že bych nebyl úplně dobrý otec. Z nějaké zkušenosti, kterou máme v rodině, ať už můj táta nebo děda, tak si myslím, že to nebylo úplně nejlepší. Nemám pozitivní vztah k dětem, takže si myslím, že by to prostě minimálně na začátku nebylo úplně oukej a potom asi taky ne, dokud by nedorostly do nějakých desíti let, což si myslím, že prostě zbytečný traumatizovat to dítě, jako proč. A třetí důvod je, že bych nechtěl to dítě přivést do tohoto světa, respektive do světa, který tady bude za 20-30 let, v kterém by žilo ten svůj jako plnohodnotný život. Čtvrtý důvod je, že těch lidí je na té planetě strašně moc a nechci do toho přidávat další. Už tak je tady prostě 8 miliard lidí a ten počet se za mě bude muset snižovat nebo se bude snižovat vlivem klimatické krize nebo čehokoliv dalšího. Další důvod je, že jsem částečně sobec, a že mám díky tomu víc času a peněz, který do toho dítěte nemusím investovat. Šestý důvod je to, že právě nechci, aby tady byly jako další lidi, kteří budou tu planetu ještě víc ničit.“

Nejvíce mu vadí, když se ho jeho okolí snaží přesvědčit, že svůj názor přehodnotí.

Alvin: „Já vlastně mám asi jako problém jenom s jednou věcí a to je, aby mě nepřemlouvali, že změním názor, protože taky neříkám, že změním názor na to, že budou mít děti a to mám obecně u čehokoliv. Není to jen o dětech, ale stejně, když někdo vnucuje náboženství, tak když někdo vnucuje tohle, tak to je jediná věc, která mně vadí.“

Podobně na celý tento problém nahlíží i socioložka Jana Paloncová.

Jana Palonciová: „Pokud se někdo rozhodne že ty děti mít nechce, tak je to naprosto jeho svobodná vůle, nikdo mu do toho nemá co mluvit to za prvý, a když se vrátím k tomu, co vlastně my děláme i taky, a to je třeba sociálně právní ochrana dětí, tak někteří lidi by ty děti neměli mít prostě, teď to říkám natvrdo, protože mně přijde třeba absurdní, že my vlastně testujeme - nebo absurdní to není - ale je to vlastně takový trochu paradox v tom, že pokud někdo chce adoptovat dítě, osvojit, tak vlastně musí projít neskutečnou kontrolou a sítím, jestli je vhodný. Samozřejmě beru v potaz, že ty děti, které vlastně jdou do toho osvojení mají za sebou nějaká traumata a potřebují skutečně už ukotvit v nějaké milující rodině, ale pak se zase rodí děti lidem, kteří prostě na to nemají ty rodičovské kompetence, a vlastně ta společnost to potom musí jako řešit. Takže pokud někdo má takovou sebereflexi, že si nemyslí, že třeba by byl dobrý rodič, že by to zvládnul, a že vlastně by ho to tak omezilo, že by nebyl šťastný – a to se pak přenáší na ten rodinný život – tak jako já v tom nevidím problém. Není to nějaký masový fenomén, ale spíš vlastně v tomhle směru bychom se asi měli zaměřit na to, aby ti, kteří ty děti chtějí mít, tak aby byli dobrými rodiči.“

I když není ekologie hlavním důvodem proč nemá děti, snaha zlepšit stav planety provází Alvina už dlouho. Byl členem Strany zelených v Jihomoravském kraji a v jedné ze svých bývalých prací dělal marketing start-upové firmě, která se věnovala cirkulární ekonomice.

Alvin: „Cirkulární ekonomika spočívá v tom, že nahrazuje klasický lineární model, který působí na nějaké přímce, která je: vytěžit nějakou surovinu, něco z ní vyrobit, využít ten produkt a potom to vyhodit. A cirkulární ekonomika vlastně tuhle přímku překlápí do kruhu a odpad se stává zdrojem.“

Ve své současné práci má na starost marketing akceleračních a inkubačních projektů, které mají nějakým způsobem zlepšit náš svět.

Alvin: „Já jsem sem šel dělat, protože to pro mě má smysl ta práce, protože to má nějaký pozitivní dopad na společnost, ať už, co se týká environmentální oblasti, nebo tady mám

i sociální projekty, kdy se zaměřujeme na startupy, které jsou sociální a podnikají v této oblasti. Takže pro mě ta práce má nějaký smysl a reálný dopad.“

(chvíli ticho)

Alvin a jeho partnerka mají štěstí, že se oba shodují na tom, že děti nechťejí. Alvin byl ohledně svého názoru upřímný od začátku.

Alvin: „Vzhledem k tomu, že jsme se seznámili během covidu přes Tinder, tak to byla věc, kterou jsem na Tinderu měl napsanou, že nechci děti. Byl jsem ohledně toho vždycky transparentní s tím, že na začátku vztahu jsem říkal, že jestli má být něco vážnějšího, tak můj postoj je takový, že nechci děti v životě a nehodlám z toho uhnout. Takže jsem to vždycky artikuloval, protože je to pro mě věc stejně jako nějaká sada hodnot, která je nepřekročitelná.“

Co se může stát, když v páru na této věci shoda není, nebo dokonce jeden z páru podlehne a stane se i proti své vůli rodičem, popisuje psycholožka Kristina Sarisová.

Kristina Sarisová: „Děje se to například právě pro záchranu toho vztahu. Ten vztah dospěje do bodu, kdy už se láme chleba, jestli teda spolu ty dva zůstanou nebo ne. A jeden dá tu podmínku, že v tom vztahu setrvá, ale bude dítě. Ono to samozřejmě pak rozehrává jako různorodou dynamiku v tom vztahu, jak v tom partnerském, tak potom i v tom rodičovském. Že ta žena nebo ten muž, tak může (a spíš se to děje nevědomě, než by ten člověk to dělal cíleně).. ale různý vybíjení si vzteku na tom dítěti, že mi omezilo svobodu, že mi vzalo volnost, kariéru, příležitosti, že jsem teďka svázaná doma, s ním, nemůžu cestovat a tak dále. Takže pak samozřejmě na té partnerský úrovni nebo rovině třeba výčitky – ,to je kvůli tobě‘.“

Bezdětní se taky často setkávají s argumentem, že bez dětí bude jejich život nenaplněný a v něčem prázdný. Alvin to ale vnímá jinak.

Alvin: „Já vlastně jako žiju super život a já jsem velice jako spokojený s tím, jak ho žiju jsem spokojený s tím, kde ho žiju s tím, že jasně - vždycky může být lepší, ale taky může být dramaticky horší v mém případě. Jsem zdravěj, dělám, co mě baví, mám prostě volnej čas na to, co chci. Potkávám se s rodinou, s přáteli a můžu se učit co chci... Takže asi jako naplněnej život tak, aby se mi nezměnil. Já si myslím, že ho vlastně jako naplněnej mám.”

(hudba - do ticha)

Na dětech stojí do určité míry i náš důchodový systém. Momentálně dochází ve světě k jevu, který se nazývá stárnutí populace. Co to je a jak souvisí s bezdětností vysvětluje ekonomka Barbara Perold-Gebická.

Barbara Perold Gebická: „Stárnutí populace není jenom tím, že lidi mají méně dětí, ale také tím, že lidi žijí delší dobu, že jsme vlastně delší dobu zdraví a vůbec ta doba dožití se výrazně prodlužuje. Takže tady jsou ty dva faktory, nejen ty děti. A má to samozřejmě obrovský vliv na důchodový systém, a nejen na to. Vlastně na celé veřejně postavené různé finance a veřejnou politiku. A to proto, že třeba ten důchodový systém máme současně v ČR postavený tak, že je to průběžný systém. Takže důchody, které se aktuálně vyplácí, jsou financované z odvodů, které aktuálně odvádí pracující lidi. Takže když třeba teď lidi mají méně dětí, tak za pár let se stane to, že bude víc důchodců, než je teď, a méně pracujících, než je teď. Takže může nastat problém, pokud ten systém bude vypadat stejně.“

Alvin například ale s touto formou důchodu už do budoucna nepočítá. Proti tvrzení, že děti se o vás ve stáří postarají, má taky výhrady.

Alvin: „Mít děti není zárukou toho, že se o něj někdo postará. Možná ještě je spíš šoupnou do domova důchodců, ale tenhle argument chápu a chápu i to, že vlastně z dat vychází, že lidi, kteří jsou v manželství, ale i mají děti, tak jsou ve stáří spokojenější než ti, kteří ty děti nemají. Nicméně to pro mě není argument proto, abych měl děti. Mým cílem je, se zabezpečit finančně tak, abych v tom stáří mohl žít bez toho, aniž bych potřeboval

někoho mimo. S tím, že nespoléhám na státní důchod, pochybuju, že něco takového bude existovat, když my budeme v důchodu v té době. Snažím se vyvíjet tu aktivitu tak, abych měl dostatečně nainvestováno v tu chvíli, kdy do toho důchodu přijdu. Nechci pojímat ten důchod tak, že jako 65 a padla, zdarec, už nikdy nebudu pracovat, ale spíš bych chtěl být funkční v tomhle pracovním procesu až do té doby, dokud to bude. Ne třeba tak jako teď, ale s nějakým nižším zapojením být v kontaktu s lidma, protože jsem velice společenský člověk a na tom stojí nějaká moje spokojenost, že se můžu potkávat s lidma a pracovat s nima, takže bych z toho nechtěl vypadnout. Chci si to zajistit sám. Naopak bych vlastně ještě chtěl se dostat do bodu, kdy budu mít tak dost, abych mohl podporovat děti mojich bratrů. Případně jim potom ty věci odkázat. Ve chvíli, kdybych umíral, tak bych jim chtěl odkázat to jako neteřím a synovci.“

(hudba, do ticha)

Kapitola třetí – PAVLÍNA

(ruch, procházka lesem)

Pavlína: „On je to hodně jako pocit, bych řekla. Nemyslím si, že bych to měla nějak racionalizovaný, že bych si jako řekla, jo, tak prostě nechci kvůli tomu, že děti stojí moc peněz nebo s nimi člověk musí se jim moc věnovat. To ne, je to prostě jako takový pocit hodně. Ale dřív, pár let zpátky, když jsem si procházela docela takovým intenzivním environmentálním žalem, tak jsem tam hodně cítila i ten důvod environmentální, že vzhledem k tomu, jak to vlastně je s klimatickou krizí, že bych jako nechtěla svému potomkovi tohle způsobit, že by musel vyrůstat a žít ve světě, který čekají ne moc pěkný věci. A asi to tam mám stále, ale není to asi ten hlavní důvod. Mateřskost prostě ve mně jako není.“

Takhle vysvětluje důvody pro svou dobrovolnou bezdětnost šestadvacetiletá Pavlína. Když zjistíte, čím se živí, možná vás to zaskočí.

Pavlína: „Teďka první rok pracuji jako průvodkyně v lesní školce.“

Já: „Co si pod tím mám představit? Co je třeba tvoje náplň pracovní?“

Pavčina: „V podstatě je to pedagogická práce, akorát v těchhle alternativnějších směrech, jako jsou třeba lesní školky, tak se vlastně neříká paní učitelka, pan učitel, ale používá se vlastně slovo průvodce, ale ve výsledku je to to samé. Takže péče o děti, vzdělávání dětí, akorát teda na rozdíl od státních školek, my se vlastně staráme i o ten chod té školky, takže vlastně vydáváme obědy a chystáme jim svačinky a uklízíme ten prostor, což třeba učitelky ve školkách nedělají.“

Hodně času tak tráví s dětmi venku, do školky bere i svého psa a práce ji naplňuje.

Pavčina: „Abych řekla pravdu, tak primárně asi možná skrz to, jak je ta práce kreativní a různorodá, a že člověk může být pořád venku, to je úplně super. Vlastně celoročně strávit 6 hodin denně venku je prostě skvělý. A ty děti byly možná až takový jako druhořadý důvod, ale k tomu jsem si vlastně lásku našla taky velmi rychle.“

Kombinace Pavčiny práce a životního nastavení týkajícího se dětí je pro řadu lidí velkým překvapením. Podle ní to ale není zas tak neobvyklé, jak se na první pohled může zdát.

Pavčina: „Myslím si, že to, že člověk nechce děti, neznamená, že nemůže mít děti rád. A já jsem teda nevěděla, že mám ráda děti, ale pak jsem zjistila, že vlastně jako celkem jo. Hodně se s nima rozumím. Ale nejsem takový ten typický typ, který s nima potřebuje dělat ty blbiny a taková ta veselá teta, která si bude na rodinné oslavě tam s nima hrát celý odpoledne, to ne. Asi mě baví ten vzdělávací faktor, který tím dětem můžu do toho života přinést.“

Pavčina ale sama cítí, že v určitých ohledech je její životní postoj pořád tabu. Například v práci o něm zatím ví jen jedna kolegyně.

Pavčina: „Všechny moje kolegyně jsou matky, až na jednu další kolegyni. Myslím si, že určité nepochopení tam nastane. Určitě. Víím, že to jsou ženy, které ve výsledku to přijmou, ale zatím si říkám, že není úplně potřeba, že všechno má svůj čas. Do toho, jestli chci, nebo nechci děti, tak jim vlastně v podstatě nic není. Plánuju to říct ředitelce, protože myslím si, že je fér, aby věděla, že jí neodejdu na mateřskou, což se očekává ode mně, že se to stane.“

Řada lidí označuje bezdětné za sobce, pro Pavčínu je tento argument úplně mimo.

Pavčina: „Nechápu to jako sobeckost. Vůči komu být sobecký? Vůči někomu, kdo neexistuje? Člověk musí žít svůj život tak, jak chce on, a ne tak, jak chcou po něm ostatní. Sobeký je pořídít si děti, o který nejsme schopni se postarat, nebo který až tak úplně nechceme, podle mě.“

Naopak jí přijde sobecká myšlenka, že by si někdo pořídil děti jen ze strachu, že bude ve stáří osamělý a že se o něj nebude mít kdo postarat.

(ruchy lesa, nahrávka z procházky)

Pavčina: „Já mám hrozně ráda, když se s těma dětma tak jako pozoruje a tak jako objevuje a spíš se tak jako je v tom okamžiku. Že teďka nedávno jsme byli na výletě a já jsem vytiskla takový pracovní listy, kde byly různé jarní záležitosti, třeba ptáček, hnízdo, pírkó, kámen, nějaká kytká, zlatej déšť a tak. A děti vlastně se fixkou odškrtávaly, když to viděly. Tak to bylo úplně super.“

(hudba)

Pavčina: „Je to krásná práce. I přesto, že vlastní malý lidi doma nechci, tak být obklopená malýma lidma je fakt super.“

(hudba do ticha)

Kapitola čtvrtá – LUKÁŠ

(ruch – Lukáš čte ukázkou ze své knihy)

To byl úryvek z knihy, kterou před nedávnem dokončil třicetiletý Lukáš. Psaní je jeho velký koníček, vlastní svět si začal vytvářet díky deskové hře Dračí doupe. Jeho texty v sobě mísí prvky fantasy, thrilleru, ale i filozofie. Když zrovna nepíše nebo není v práci, tak hraje v amatérské kapele nebo chodí na tréninky bojového umění.

Lukáš: “Dělám krav magu, tu dělám šest let, předtím jsem dělal historické šerm, a ještě jsem teďka začal dělat Wing Chun.”

Od ostatních dobrovolně bezdětných, se kterými jsem mluvila, se Lukáš jednou věcí odlišuje.

Lukáš: „Rozhodně zatím se v této chvíli nepovažuji za dobrovolně bezdětného, ale za sympatizanta. Prakticky je to respekt k tomu, že člověk se nějakým způsobem vyvíjí. A vím, že znám sám sebe a vím, že se může teoreticky stát, že by mi přeskočilo a začal jsem chtít najednou - jako: ‚Jé, super, najednou prostě děti chci.‘ Říkám, že není to velká pravděpodobnost. Záleží samozřejmě, i přemýšlel jsem nad tím, co by mě přesvědčilo. A byla by to hodně komunitní záležitost, že mám kamarády a spoustu kamarádů - teď bylo o tom, že: ‚my nemůžeme, my tady máme dítě.‘ A teď by se to stalo v několika případech, že kamarádi se žení, vdávají, čekají děti. Tak najednou by člověk pak v jednu chvíli si mohl říct, že všichni mají děti. A třeba by se mohlo stát, že bych v tom viděl kouzlo.“

Rozhodování je s dobrovolnou bezdětností nevyhnutelně spjaté. Z výzkumů i výpovědí odborníků vyplývá, že do tohoto procesu vstupuje velké množství vnitřních i vnějších faktorů, které ho ovlivňují. Když se bavíme o dobrovolné a nedobrovolné bezdětnosti, je lepší spíše než o dvou striktně oddělených kategoriích uvažovat o proměnlivé škále. Ta zahrnuje i skupiny, které rodičovství zatím neřeší, odkládají nebo se s bezdětností smiřují.

Lukáš: „Nevyvolávám tyhle diskuze, ale když jsem s ní konfrontovaný, tak s tím nemám problém odpovědět. Ono je to jednoduché pro mě. Třicet není žádný extra věk. Dneska už to není neobvyklé, že chlap má dítě ve čtyřiceti. Já řeknu: ‚necítím se na to.‘ Pro mě do těch 25, 26 let to byla teoretická otázka, že jsem nad ní nemusel přemýšlet. Pak jsem si našel přítelkyni, se kterou jsem do teď, která byla o 8 let starší. Řekněme, že já se můžu rozhodnout v 45, že chci dítě, ale holky to mají poněkud složitější.“

To potvrzuje i socioložka Jana Paloncyová.

Jana Paloncyová: „Ta žena je pořád považována za tu pečovatelku, pořád tady ten tradiční model, že vlastně ta žena je především matka a vlastně má nějaké takovéhle potřeby porodit to dítě – je to jako přirozené - tak to je stejně jako zakořeněno. Ty muži jako obecně si myslím nebo se hovoří i jako poměrně intenzivně aspoň v našich kruzích nebo co my vidíme i v těch našich jiných tématech, u těch, co se týkají třeba rozpadu rodiny, tak že je to nějaká vlastně jako doba krize mužství. Ženy se hodně emancipovaly, obsadily řekněme v uvozovkách tu veřejnou sféru, pracují, mají teď vlastně ženy vyšší vzdělání než muži, když končí školu. Ženy jsou hodně soběstačné. Na těch mužích jsou nezávislé a teď ty muži si s tím neumějí poradit, co se vlastně po nich chce. On už vlastně není a priori tím živitelem, i když v praxi často je, záleží, tam jsou pak ty malé děti, tak to je jako na něm, ale zároveň jako je vytlačovaný trošičku i z té pracovní sféry, takže se po něm chce zároveň, aby byl aktivní otec, takže oni se v tom moc neorientují. Pro ty muže obecně ta doba je bych řekla ne úplně snadná, že se to jako málo tematizuje, ale furt se to jakoby překlápí do toho tématu rovnost mužů a žen a všichni stejné příležitosti, ale je to spíš většinou chápáno z té ženské strany, ale oni ti muži vlastně jsou trošku jako bezradní. Zůstali v takovém luftu a teď nevidí kam se úplně vrtnout, co se vlastně od nich očekává, a ta společnost je částečně teda tlačí i do toho aktivního otcovství a teď oni takhle nebyli třeba vychovávaný vůbec, byli vychovávaní úplně v jiné době, kde ta rodina fungovala opravdu jako hodně tradičně, takže někteří se toho i bojí vlastně převzít nějakou zase jinou odpovědnost nebo přeorientovat nějaké ty své záměry.“

Na nenaplněná očekávání od rodiny narazil i Lukáš.

Lukáš: „A pak třeba, co si pamatuju, reakce prarodičů dávná, tak názor, že nemít děti je životní zbabělost. To je taková věc, která mi leží doteď v žaludku. A hodně přesvědčování, nebo právě další prarodič, tak ten říkal, že tak třeba se Lukáš někdy pochlapí.“

(hudba)

Dobrovolně bezdětný – označení, se kterým se ztotožňuje spousta lidí, každý s naprosto unikátními důvody, které ho k jeho rozhodnutí vedly. Příběhy Lucie, Alvina, Pavlína a Lukáše jsou toho důkazem. Z jejich výpovědí se toho můžeme mnoho dozvědět nejen o nich, ale také o naší společnosti, která podle Jany Paloncyové není vůbec tak otevřená, jak se zdá.

(konec hudby)

Jana Paloncyová: „My jsme vůbec taková jako zvláštní společnost, protože my vlastně v té názorové rovině tolerujeme docela dost věcí. Všichni se shodnou na tom, že v rodině musí participovat rovným dílem muž a žena, a tak dále. Potom ta realita je úplně jiná a to samý tady - taky my tady máme na jedné straně ideál té dvoudětné rodiny, ten je hodně silný. Na druhou stranu, i v takových těch výrocích je velká poměrně tolerance, že žena může vychovávat dítě bez muže a přesně je tam i to, že vlastně je tady ten tlak na to rodičovství - to teda zmiňovali i ty naši bezdětní v tom výzkumu, že vlastně cejtí asi polovina z nich fakt tlak svého nejbližšího okolí na to, aby ty děti měli. Opravdu takové to svobodné rozhodnutí, že ty děti nebudou mít, není příliš akceptováno pořád.“

Touhu po větší toleranci a zároveň sebereflexi ve společnosti jsem zaznamenala ve všech rozhovorech.

Alvin: „To, že nechci děti, neznamená, že jsem méněcenný. To, že chci děti, neznamená, že jsem méněcenný. Já osobně jsem taky byl radikálnější. Ve všech věcech jsem byl radikálnější. Politicky byl jsem radikálnější, v tomhle byl jsem radikálnější, ve vegetariánství, ve všem. Ale vlastně nějak jsem si to přehodnotil a snažím se to těm lidem nenutit, protože chci to stejné. Chci, aby mi to nenutili.“

Lucie: „Já si myslím, že by si spousta lidí mělo uvědomit, že je to hodně soukromá záležitost a že jim vlastně do toho nic není. Protože i když mi to třeba nevadí úplně, nebo mi to neublíží, když někdo pronese nějakou poznámku a já mu jenom odvětim, že je nechci nebo něco podobného, že to nemám v plánu. Na druhou stranu je spousta lidí, které to zraní. Protože vy přesně můžete říct: počkej, to tě takhle čeká, až budeš mít svoje vlastní, ale vy nevíte, jestli ten člověk může mít svoje vlastní. A když třeba děti hrozně chce a nedaří se, protože má nějaký zdravotní problém, nebo má finanční problémy, které si třeba nezpůsobil ani sám a z nějakého důvodu ty děti mít nemůže, i když bych hrozně rád, a vy mu tím můžete ublížit.“

Lukáš: „Já si myslím, že mít dítě je rozhodnutí, svobodná volba, a podle toho by měl k ní člověk přistupovat. To, že člověk tu volbu neudělá, není špatně, ale to, že ji udělá, tak by ji měl člověk vzít odpovědně.“

Pavčina: „Mě na tom vždy rozčilí to, že... zpochybňování toho, že jsem schopná si vytvořit na tohleto názor. Nejhorší je to od starších lidí..., a i ten dvojitý metr. Ty seš dost stará na to, aby si měla svůj život takhle v lajně a vymyšlený co se svým celým životem chceš dělat, dobrou práci, dobré bydlení a tyhlety očekávání, který na nás jsou kladený v tomhleto věku, ale zároveň podle těch lidí nejsme dostatečně staří na to, abychom v tomhle měli jasno. A ten dvojitý metr v tom mě strašně rozčiluje.“

(hudba)

Když toho o něčem víme málo, je velmi jednoduché to odsoudit. V momentě, kdy ale projevíme zájem a daného člověka si vyslechneme, máme už napůl vyhráno. Naprostým vítězstvím je pak umění si připustit, že náš pohled na věc není ten jediný správný. A to platí i v případě dobrovolné bezdětnosti.

Od mikrofonu se s vámi loučí Lucie Špetová.